

ONKIRAJ UPRIZARJANJA

Izkušnje z zakonodajnim gledališčem

KAZALO

Uvertura	1
Prvi prizor	
Kaj je zakonodajno gledališče?	2
Kako je Boal organiziral sejo zakonodajnega gledališča?	4
Vprašanja, ki si jih moramo zastaviti glede zakonodajnega gledališča	6
Intervju z Michaelom Wrentschurjem	8
Drugi prizor	
Gioli preizkuša zakonodajno gledališče, a ga spremljajo dvomi	18
Gluha Poljska - predstava: (Skoraj) Tihi svet	22
Resilience (Vzdržljivost) Eksperiment z zakonodajnim gledališčem na Škotskem	27
Zakonodajna forumska predstava: status quo na trgu dela	31
Primeri dobre prakse uporabe tehnik zakonodajnega gledališča	35
Epilog	39

UVERTURA

Draga_i bralka_ec.

Pred teboj je zbornik, ki zajema raznolike prispevke mladinskih delavk_cev na temo zakonodajnega gledališča in politične participacije mladih. Zbornik je eden od dveh intelektualnih rezultatov 15-mesečnega mednarodnega projekta LegiLAB 4 Progress, katerega soustvarjalke_ci smo iz štirih partnerskih organizacij: Giolli iz Italije, Active Inquiry s Škotske, Pracownia Inspiracji Społecznych s Poljske in Pekarna Magdalenske mreže Maribor iz Slovenije. Vse, v projekt vključene organizacije, že vrsto let z različnimi ciljnimi skupinami delujemo po metodi gledališča zatiranih, ki je znano tudi kot gledališče za družbene spremembe. Po večletnem povezovanju in izmenjavi znanj in izkušenj med mladinskimi delavka-

mi_ci, ki delujemo v omenjenih organizacijah, je nastala potreba po poglobljenem preizpraševanju, analizi in praktičnemu preizkušanju politične participacije mladih. Na podlagi metodologije gledališča zatiranih je bil izziv, ki smo si ga zadale_i, preizkušanje zakonodajnega/legislativnega gledališča v lokalnih skupnostih in adaptacija tehnike na tukaj in zdaj. V nadaljevanju zbornika lahko podrobneje spoznaš tehniko zakonodajnega gledališča, kot jo je zastavil njen pionir in začetnik Augusto Boal, in praktične primere dobrih in manj dobrih praks, vključenih organizacij v projektu, ter pregled nekaterih drugih do sedaj izvedenih praks zakonodajnega/legislativnega gledališča.

Z željo, da bi bil zbornik dostopen vsa-

komur in ne bi ostal na knjižnih policah knjigarn ali privilegij zgolj tistih, ki si tovrstno literaturo lahko privoščijo, smo si kot cilj zastavile_i tudi njegovo dostopnost na internetu ter možnost tiskanja za vse, ki si ga želite v fizični obliki. Dodatna vrednost zbornika je zagotovo tudi njegova večjezičnost, saj ga lahko beremo v štirih jezikih: angleščini, italijanščini, poljščini in slovenščini.

Na tej točki se želimo zahvaliti programu Erasmus+ in Nacionalni agenciji Movit, da sta omogočila ta projekt, ter seveda vsem prostovoljkam_cem in izvajalkam_cem, ki so bile_i in so še vključene_i v razvijanje zakonodajnega gledališča.

Prijetno branje!

PRVI PRIZOR

KAJ JE ZAKONODAJNO GLEDALIŠČE?

Zakonodajno gledališče¹ je razvil brazilski gledališki režiser Augusto Boal.² Gre za eno od »vej« gledališča zatiranih,³ ki je skupno ime za vse tehnike tovrstnega gledališča, ki so se razvile v teku 40 let. Pod vplivom radikalnega pedagoga Paula Freireja⁴ je Boal gledališče zatiranih razvil z namenom, da bi gledališče uporabljal kot kooperativen, vzgojen in političen proces. Gledališče zatiranih, v nasprotju s tradicionalnim gledališčem, publiki omogoča, da se udeleži gledališkega dogajanja in uporabi gledališče kot vajo za resničnost.

Iz animacije "LegiLAB - Eksperimenti v zakonodajnem gledališču", avtorici Lucija Smodiš in Brina Fekonja

- 1 Boal, A. *Legislative Theatre*, Routledge:1998
- 2 https://en.wikipedia.org/wiki/Augusto_Boal
- 3 https://en.wikipedia.org/wiki/Theatre_of_the_Oppressed
- 4 <http://www.freire.org/paulo-freire/>

Iz animacije "LegiLAB - Eksperimenti v zakonodajnem gledališču", avtorici Lucija Smodiš in Brina Fekonja

Zakonodajno gledališče predstavlja nadgradnjo tehnike forumskega gledališča,⁵ pri katerem lahko občinstvo ustavlja igro, prihaja na oder in spreminja smer, v katero se razvija predstava, prek tega pa se poučijo o določenih oblikah zatiranja in kako jih premagati.

Tehniko zakonodajnega gledališča je Boal razvil med leti 1993 in 1997, ko je služil kot *Vereador*, se pravi mestni svetnik v Rio de Janeiru. Pri projektu je sodelovalo mnogo različnih, pogosto nereprezentiranih skupnosti iz mesta, ki so tako lahko s pomočjo gledališča predlagale in glasovale o novih zakonih, ki jih je Boal nato posredoval mestni zbornici.

Z uporabo te tehnike so sprejele⁶ skupaj 13 novih zakonov,⁷ med drugim tudi zakon, da morajo vse občinske bolnišnice

zaposlovati tudi zdravnike specialiste za starostne bolezni in težave. Novejši primer lahko najdemo v Avstriji, kjer so 13. decembra 2017 sprejele⁸ zakon o udejstvovanju invalidnih oseb v družbi, pri čemer so uporabile⁸ tudi tehnike zakonodajnega gledališča.⁸

5 https://en.wikipedia.org/wiki/Forum_theatre

6 Podčrtaj v besedilu uporabljamo kot upor zoper moškocentričnost v jeziku. Podčrtaj obenem omogoča tudi vidnost transspolnih oseb, katerih spol se umešča onstran spolnega binarizma (ženska-moški)

7 Boal, A. *Legislative Theatre*, Routledge: 1998

8 <https://voiceofjsirri.wordpress.com/april-2018/legislative-theatre-take-part-its-about-us/>

KAKO JE BOAL ORGANIZIRAL SEJO ZAKONODAJNEGA GLEDALIŠČA?

Iz animacije "LegiLAB - Eksperimenti v zakonodajnem gledališču", avtorici Lucija Smodiš in Brina Fekonia

Občinstvu se najprej predstavi forumska gledališka igra. Še pred tem pa džoker_ka⁸ – tako se v gledališču zatiranih imenuje moderator_ka in facilitator_ka, ki skrbi za komunikacijo z občinstvom – gledalke_ce povpraša: »Če bi lahko uzakonile_i kak nov zakon, kakšen zakon bi hotele_i?«

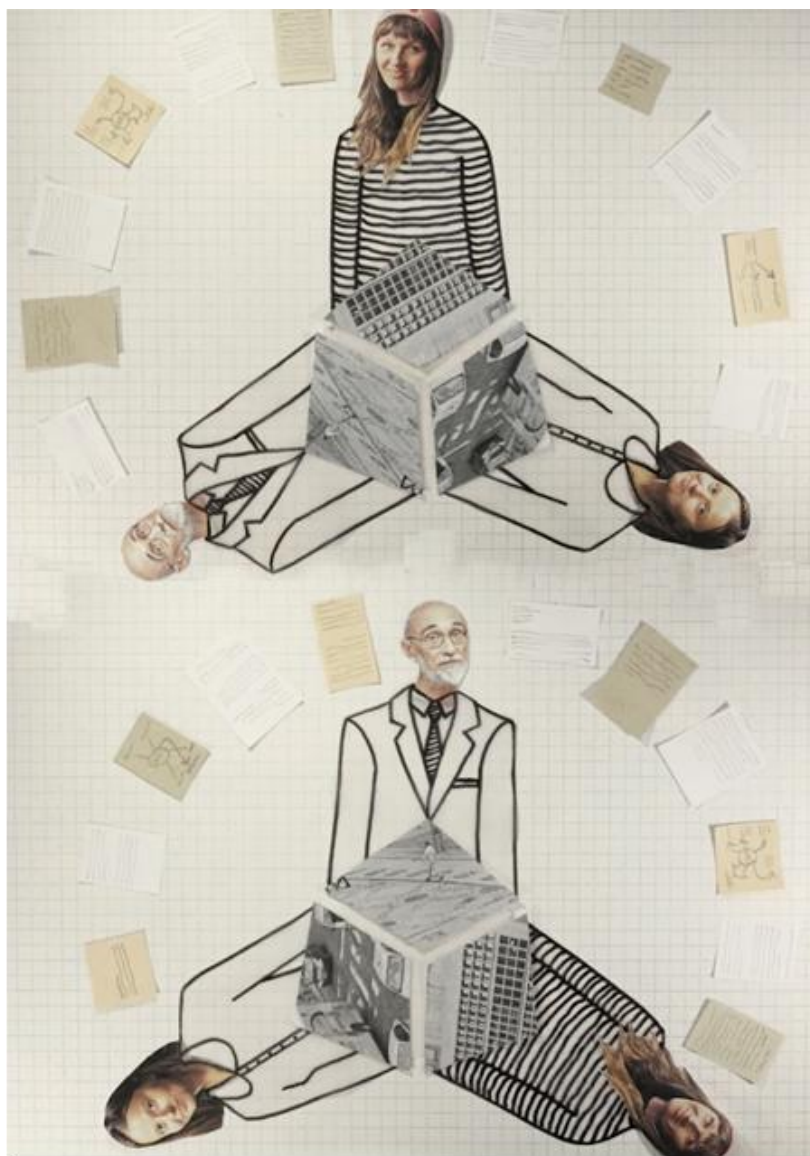
Gledalke_ce nato prosi, da si med izvajanjem forumske predstave in kasnejšimi intervencijami občinstva v potek igre zapisujejo ideje za nove zakone, ki bi po njihovem mnenju lahko odpravile zatiranje, ki je prikazano na odru. Te predloge potem zberejo in jih predajo t. i. metabolični celici.⁹

Metabolična celica sedi za mizo v bližini odra. Gre za nekakšno komisijo, ki jo sestavljajo najmanj tri člani_ce:

1. Aktivist_ka, ki deluje na področju problematike, ki je predstavljena v forumski igri.
2. Zakonodajalka_ec, ki pozna in razume zakonodajo.
3. Odvetnica_k z izkušnjami s področja, ki je obravnavano.

8 https://en.wikipedia.org/wiki/Theatre_of_the_Oppressed#Joker/facilitator/difficultator

9 https://en.wikipedia.org/wiki/Theatre_of_the_Oppressed#Joker/facilitator/difficultator

Iz animacije "LegiLAB - Eksperimenti v zakonodajnem gledališču", avtorici Lucija Smodiš in Brina Fekonja

Naloga metabolične celice je, da si med potekom predstave in po njej ogleda predloge občinstva in si zabeleži:

1. Vsak predlagani zakon, ki je enak kakšnemu že veljavnemu zakonu.
2. 3 ali 4 predloge novih zakonov ali spremembe k že veljavnim zakonom, ki izhajajo iz predlogov občinstva.

Po igri pride na oder metabolična celica, ki najprej predstavi vse zakone, ki so jih predlagale_i gledalke_ci, ki so enaki že veljavnim zakonom. To je pomemben del postopka, saj veliko že veljavnih zakonov ni primerno implementiranih. Namen zakonodajnega gledališča ni samo pripravljati novih zakonov, ampak tudi boljše razumevanje, kako že veljavni zakoni trenutno delujejo in kako bi jih bilo mogoče bolje implementirati ter tako preprečiti zatiranje.

Potem metabolična celica predlaga 3 ali 4 spremembe ali nove zakone. Vsak predlog nato predebatirajo z občinstvom in o njem glasujejo s pomočjo obarvanih kartic. Zelena kartica pomeni strinjanje, rdeča nestrinjanje, rumena pa neodločenost. Večina zelenih kartic pomeni, da občinstvo izglasuje predstavljeni zakon.

Treba je opozoriti, da gre pri vsem opisanem še za predzakonodajni postopek. Na tej točki je zato ključnega pomena poiskati način, kako te zakonske predloge posredovati dejanskim zakonodajalkam_cem in jih na ta način uresničiti. V Riu je bil ta proces lažji, ker je bil Boal član mestne zbornice, je pa to ključno vprašanje za vse, ki se lotevajo projektov zakonodajnega gledališča brez podpore politika_ologinje, ki bi bil_a hkrati tudi član_ica njihove skupine.

VPRAŠANJA, KI SI JIH MORAMO ZASTAVITI GLEDE ZAKONODAJNEGA GLEDALIŠČA

Active Inquiry je gledališka skupina s sedežem v Edinburghu na Škotskem.¹⁰ Gledališče zatiranih uporabljamo pri delu s skupnostmi že kakih deset let. Že od nekdanj pazimo, da se preišljeno pozicioniramo glede politike, in skrbimo, da delamo z različnimi zatiranimi skupinami. Že ves čas si prizadevamo tudi za strukturno in družbeno razumevanje zatiranja brez moralnih obsodb. Biti zatiran_a pomeni, da pripadaš skupini zatirancev_k, ki nimajo moči, in so diskriminirani_e s strani družbenih struktur v celoti, ne pa zgolj s strani »zlobnih« posameznic_kov.¹¹ Forumske predstave ponujajo priložnost za krepitev solidarnosti in razumevanja med različnimi skupinami, da se lahko povežejo in iščejo načine, kako preko sodelovanja spreminjati stanje stvari od spodaj navzgor.

Pogosto smo na predstave vabile_i tudi političarke_ke in odločevalke_ce, ki so se nam dostikrat pridružile_i. Vedno so se nam pridružile_i pod našimi pogoji.¹² Za to je seveda tudi šlo, saj nismo hotele_i, da bi naše predstave delovale kot

politična posvetovanja, na katerih odločevalke_ci zbirajo odzive, potem pa se nič ne spremeni. Želele_i smo, da bi se političarke_ki pridružile_i našemu dialogu, predvsem pa, da bi slišale_i, kaj govorimo. Upale_i smo, da se bo tako kaj spremenilo. Veliko se jih je tudi preizkusilo z intervencijami in si vzelo čas za pogovor z igralkami_ci in občinstvom. Pogosto smo od njih slišale_i, da je prijetno »preizkusiti nekaj drugečnega« in da je to, kar delamo, »resnično pomembno«. Marsikateri_omu med nami se je zdelo, da smo nanje naredile_i vtis in da bi to lahko privedlo do sprememb. Forumske gledališke predstave so včasih tako nabite z energijo, da se nič več ne zdi nemogoče in bo zagotovo prišlo do spremembe, vendar je rezultate zelo težko izmeriti, zato nam največkrat ne preostane drugega kot golo upanje, da se bo kaj zgodilo. Zakonodajno gledališče stopi korak dlje od upanja in si za cilj zadaja neposreden vpliv na politiko in zakone ter ju tako spreminjati.

10 www.activeinquiry.co.uk

11 www.pcc.edu/resources/illumination/documents/institutionalized-oppression-definitions.pdf

12 Predstavitve projektov so dostopne na www.activeinquiry.co.uk

Privlačnost te metode se skriva v tem, da ponuja konkretne rezultate – dokaz, da je s forumskim gledališčem mogoče doseči spremembo. Seveda pa se na poti skriva mnogo pasti. Igre ni več mogoče igrati čisto po svoje, saj je treba stopiti na igrišče z lastnimi pravili, ki se razvijajo že stotine let. Tako je treba zaigrati po pravilih Politike z velikim »P«. Predstava zakonodajnega gledališča, naj bo še tako dobra, sama po sebi ne bo spremenila zakonov. Kaj vse je potemtakem še potrebno, da se energija gledališke predstave preoblikuje v nov zakon? Najbrž so to pogajanja, dogovori, govorne manipulacije, oblikovanje zavezništev in vsi drugi nečedni posli, s katerimi so se političarke_ki primorane_i vsakodnevno ukvarjati.

Seveda se lahko tudi me_i lotimo igranja teh igric, če se nam zdi, da bo končni dosežek vreden truda. Pri tem pa se zastavlja veliko vprašanj, ki jih je treba pretresti:

- ♦ S kom se bomo odločile_i sodelovati in kako naj to sodelovanje poteka?
- ♦ Del kakšne politične agende smo, pa če se tega zavedamo ali ne?
- ♦ Kako ohraniti radikalno identiteto in se izogniti temu, da

nas sistem posrka vase?

- ♦ Kako v dialog vključiti tudi tiste, ki smo jih prej vedno imele_i za zatiralke_ce? Ali jih naj sploh vključimo?
- ♦ Kako zagotoviti, da bodo demokratična načela in prakse, značilne za zakonodajno gledališče, obveljale tudi v zakonodajnem postopku? Kdo je tisti, ki lahko odloča, kadar občinstva ni zraven? Po kakšnih kriterijih naj sprejema te odločitve?
- ♦ Ali demokracija pomeni, da odloča večina ali si moramo prizadevati za nenasilni konsenzualni proces?
- ♦ Kako se spopasti z notranjimi protislovji samih zatirank_cev? In kako omogočiti dogovor?

In nenazadnje:

- ♦ Je vredno vložiti toliko energije in časa za rezultat, ki bo morda na koncu nezadovoljiv? Bi lahko energijo koristneje uporabile_i kako drugače in dosegle_i spremembe na kakšen drug način?

Trenutno se na Škotskem lotevamo preizkušanja zakonodajnega gledališča, zato nas takšna vprašanja precej vznemirjajo. Možnost uveljavljanja novih zakonov je seveda zelo privlačen cilj, a kaj vse lahko izgubimo na poti do tega?

INTERVJU Z MICHAELOM WRENTSCHURJEM

»ZAKONODAJNO GLEDALIŠČE JE LAHKO POMEMBNO ORODJE, KI NAVDIHUJE IN PODPIRA MLADE PRI POLITIČNEM UDEJSTVOVANJU«

InterACT, organizacija za gledališče in družbeno-kulture zadeve v Gradcu, drugem največjem mestu Avstrije, je neprofitna poklicna gledališka in kulturna iniciativa, ki gledališče in dramo uporablja kot orodji za širjenje kulture dialoga in sobivanja v različnosti, opolnomočevanja, političnega udejstvovanja in družbenih sprememb. Eden od soustanoviteljic_ev iniciative je tudi dr. Michael Wrentschur, sociolog, gledališki pedagog in kulturni delavec, ki ima izkušnje z zakonodajnim gledališčem kot pripomočkom za družbene in politične spremembe. Zato smo se pri LegiLAB-u odločile_i nanj obrniti prek Skypa in ga prositi za kak »moder nasvet«. Michael deluje kot džoker, vodja projektov, mentor delavnic in profesor na Univerzi v Gradcu.

Rappel/InterACT

Sprašuje: Tjaša Kosar

Kaj vam pomeni zakonodajno gledališče?

Mislim, da je v okviru gledališča zatiranih zakonodajno gledališče najbolj politična metoda, saj skuša združiti ljudi, ki jih pestijo določeni problemi ali si želijo nekaj spremeniti, in jih povezati z družbo, z javnostjo in ne nazadnje s političnimi odločevalkami_ci. In v središču vsega tega je gledališče kot poglavitni umetniški medij. Mislim, da lahko s tem nekako opišem bistvo zakonodajnega gledališča. V tem smislu lahko veliko doprinese k razumevanju demokracije in poskusom iskanja rešitev. Naš cilj je povezati ljudi in strokovnjakinje_e na določenem področju, hkrati pa spodbuditi nove impulze v javnem diskurzu. Trenutno se na primer ukvarjamo z obsežnim projektom na temo osnovne socialne varnosti, saj ravno

zdaj v Avstriji poteka široka razprava glede tega, kar je posledica prihoda begunk_cev. Tako zdaj desne_i konservativke_ci govorijo: »Prihaja veliko ljudi, v našem sistemu socialne varnosti pa ni prostora zanje. Ne morejo imeti enakih pravic kot naše_i državljanke_i,« zato prihaja do vedno večje družbene neenakosti in ločevanja ljudi ter skupnosti. In tako smo ravno prejšnji teden že odigrale_i nekaj predstav. Zanimivo je, ko se ljudje vključijo v zakonodajno forumsko gledališče in lahko res vidiš, doživiš, kako se njihova stališča spreminjajo. Tako da zame ni pomemben zgolj ta skupnostni vidik, v smislu ljudi, ki imajo težave in potem na to temo pripravijo gledališko predstavo ter skušajo stvari spremeniti, ampak tudi ustvarjanje prostora, kjer lahko o tem razpravljamo. Gledališče odpira prostor dialoga, ki pa v resnici temelji na

osebni in skupinski izkušnji, zato je zakonodajno gledališče lahko pri tem zelo uporabno orodje.

Lahko bi razpravljale_i o tem, ali takšen dialog in grajenje mostov do političnih odločevalk_cev res posežeta v srčiko družbenega zatiranja ali pa samo ohranjata status quo. Kaj prihaja od spodaj, kaj pa od zgoraj? Vas lahko na hitro izzovem, kako vi vidite to dilemo?

Res je včasih o tem lahko zanimivo razpravljati, vendar pa nisem prepričan, če je to res najbolj pomembno. Zanimivo je, da poskušamo zadnje leto ali pa že zadnje desetletje izoblikovati lastno zvrst zakonodajnega gledališča, večinoma od spodaj navzgor, s tem ko organiziramo projekte, organiziramo skupnostne delavnice in iz tega

ustvarjamo forumske predstave. Naša vloga pri tem je tudi, da skušamo zagotoviti denar za vse te projekte, ne da bi se vse skupaj instrumentaliziralo. A če ne najdeš mostu do odločevalk_cev, pa naj bo to na kakršen koli način že, potem to sploh ni zakonodajno gledališče. Sicer pri zakonodajnem gledališču ne gre samo za zakone. Včasih gre tudi za druga pravila, druge ideje, in to je zame ključnega pomena. Lahko imaš svoja načela in si o nečem prepričan, recimo, da z nekom nočeš sodelovati in nočeš na ta način vplivati na sistem, mislim pa, da ne smemo pozabiti, kako je sploh prišlo do iznajdbe zakonodajnega gledališča. Boal je bil član Delavske stranke in če ne bi dobil mandata mestnega svetnika v Riu de Janeiru, morda sploh ne bi prišlo do zamisli o zakonodajnem gledališču. Zato mislim, da gre tu za varljivo dilemo, pri kateri je treba biti zelo previden. Grajenje mostov med skupnostmi in

odločevalkami_ci se mi zdi zelo pomemben element. In zanimivo je, da bi si tu na (avstrijskem) Štajerskem, kjer večinoma delujemo, včasih zelo želele_i, da bi kak_a politik_čarka kdaj nas prosil_a za pomoč, za podporo, ker bi potreboval_a še kako drugo mnenje ali predlog. Hočem reči neposredno od odločevalk_cev, tako kot je bilo na Tirolskem. Tam je moj kolega Armin Staffler izpeljal sijajen projekt zakonodajnega gledališča. Projekt je bil zanimiv, ker je pred tem tirolska deželna vlada prav nas prosila, da jim pošljemo poročila o svojem delu, ki pa ne poteka od zgoraj navzdol, temveč bolj od spodaj navzgor. Sprva sem bil malo skeptičen glede tirolskega projekta. Spraševal sem se, če bo sploh delovalo in če ne bo prišlo do instrumentaliziranja vsega skupaj in tako naprej. Ampak sem dobil vtis, da v tem primeru ne bi bilo kakšne bistvene razlike, če bi šlo za projekt od spodaj navzgor ali pa od zgoraj

navzdol. Zelo zanimivo je bilo, da je to, kar se je zgodilo, navdihnilo celo nekatere ljudi iz administracije. In ljudje iz administracije niso nikoli ali skoraj nikoli na naši strani, pa čeprav imamo veliko predlogov in političnih zahtev. Kar se mene tiče, so zdaj, po koncu procesa, prava vprašanja: Kako zdaj doseči svoje cilje, kako implementirati rezultate, kako vplivati na politični diskurz, kako vplivati na politične odločitve? Leta 2002 sem zagnal projekt o brezdomkah_cih in takrat smo se vse_i spraševale_i, če je tu v Gradcu, na Štajerskem, sploh mogoče kaj doseči in kaj bi bilo treba narediti. Sledila so leta trdega učenja, ki še vedno traja, vendar pa ne gre toliko za vprašanje, ali je to še čisto gledališče zatiranih ali ne. Lahko bi rekle_i, da gre pri zakonodajnem gledališču že od vsega začetka za neke vrste kompromis, za neki hibrid, saj ne gre za radikalno kritiko predstavniške demokracije in političnega sistema.

Rappel/InterACT

Sploh ne! Gre za zelo specifičen proces. Če se s tem sprijaznimo, mislim, da lahko marsikaj dosežemo. Kljub temu se mi zdi vprašanje, ali s tem ohranjamo status quo, pomembno in v življenju sem imel že veliko načelnih pogovorov. V določenih primerih sem moral tudi sam razmisliti, kje sploh dobimo moč, da lahko kaj spremenimo, da delamo skupaj s skupnostmi. Se pravi, da je o tem

treba razpravljati. A lahko da je naš pogled na to bolj pragmatičen in do neke mere temelji na delovnih izkušnjah, še posebej s skupnostmi z družbenega obrobja. Izpeljale_i smo že nekaj projektov, ki so ljudem spremenili življenja, zato si je treba biti, ko govorimo o spremembah, zelo na jasnem glede tega, kaj nam sploh pomeni sprememba, saj je o tem ogromno različnih predstav in

pogledov. In potem imamo še obširno kategorijo radikalnih, osebnih, pragmatičnih in političnih vidikov, pa tudi vidike različnih skupin in skupnosti. Zato menim, da je treba biti previden, ko govorimo o spremembah.

In da pri tem ne podpiramo črno-belega razmišljanja, kajne?

Poznam razprave levičark_jev o tem »kdo je pravi_a levičar_ka in kdo ni?«, ki se vlečejo že od tridesetih let. Meni bi se zdelo bolj plodno, če bi se vprašale_i, kaj smo se naučile_i, kaj potrebujemo, ko se poslužujemo tega pristopa, kako nam lahko pomaga, da dosežemo spremembe, kaj pomeni povezovanje z drugimi organizacijami in kako nadgraditi to, kar deluje. Kako lahko uporabimo zakonodajno gledališče, ne da bi ga sistem instrumentaliziral, hkrati pa bi bile_i pripravljene_i na resničen dialog? Ko pripravljamo projekte zakonodajnega gledališča o določenih temah, se

pogosto izkaže, da ljudje že imajo določene ideje o tem, kaj bi bilo treba spremeniti. Kljub temu pa vsa ta leta teh idej niso uresničili. V zadnjih letih je bilo nekaj primerov, ko smo z zakonodajnim gledališčem prek intervencij videle_i, da je res dobre ideje, dobre koncepte, vendarle mogoče tudi uresničiti. Včasih pomaga že to, da odpreš okno ali malo bolj odškrneš vrata za ideje, ki že obstajajo. Mislim, da pri zakonodajnem gledališču včasih ne gre za to, da spremenimo sistem, temveč da ga izzovemo. Zelo zanimivo se mi zdi vprašanje, kaj sploh pomeni sprememba in kakšna je naša predstava o sistemu? To dvoje bi bilo zanimivo raziskovati skupaj.

Tako da ne bomo samo posameznice_ki, ki čakajo nekakšno veliko kolektivno spremembo, ampak lahko preizkusimo, kako različne

individualne percepcije sprememb delujejo skupaj.

Ja, zame je pomembno, da delim svoje koncepte z drugimi in tako pridem do točke, ko bo veliko ljudi reklo: »Tako, to sicer ni točno tisto, kar bi si jaz osebno želel_a, ampak razumem, zakaj s tem dobimo večjo moč, zato se strinjam s takšno spremembo.« Pri zadnji predstavi smo sodelovale_i s trenerjem, ki uporablja zborovske gledališke tehnike, kjer skupina ljudi, kolektiv, ansambel, deluje in nastopa skupaj tako v gledališkem kot v družbenem smislu. Ne toliko pri samih prizorih, ampak bolj glede tega, da obstaja veliko različnih možnosti. V vseh uprizoritvah so prisotni individualni elementi, saj temeljijo na podlagi osebnih zgodb posameznic_kov. Te elemente nato skupaj oblikujejo in ustvarijo nekaj kolektivnega. To je bila zanimiva izkušnja, saj pri takšnem procesu ne gre za eno samo individualno zgodbo, temveč smo vse_i

poskušale_i povezati vroče teme različnih individualnih zgodb. Izhodišče za naslednji korak je, da iz tega izbereš in ustvariš predstave, potem pa se povežeš z drugimi organizacijami, z iniciativami s terena in družbenimi gibanji ...

Kakšne projekte ste torej doslej izvajale_i s pomočjo tehnik zakonodajnega gledališča?

Bom povedal zelo na kratko. Izvedle_i smo projekt o problematiki brezdomstva v Gradcu in še enega o urbanih prostorih. V mestu je veliko gradbišč in zato se javni prostor oži. Veliko smo se ukvarjale_i tudi z vprašanji revščine. Izvedle_i smo projekt o revščini med starejšimi, saj je to, kolikor vem, pereč problem v vseh državah Evropske unije. Izpeljale_i smo tudi projekt o migrantkah_ih, ki ne prihajajo iz EU, temveč iz tretjih držav, t. i. »migrantkah_ih tretjih držav«, in o

njihovi pravici do vključitve na trg dela. Zagnale_i smo projekt o neke vrste temeljnem dohodku, o osnovni življenjski podpori za ljudi, ki se znajdejo v negotovem položaju. In potem je tu še projekt o deprivilegiranih mladih odraslih. Veliko smo se ukvarjale_i z vprašanji revščine in družbene neenakosti. Imele_i smo še drug projekt na temo urbanega prostora, ki je potekal na območju javnega parka, kjer je pogosto prihajalo do konfliktov med mladimi. Projekt smo pripravile_i v sodelovanju z mladimi in z njihove perspektive, nato pa smo poizvedele_i in se resnično dotaknile_i strukturnega problema, ki se je skrival za tem. Prišlo je do nekakšne rešitve, saj je končni rezultat projekta (izvedle_i smo ga leta 2008) kot primerno rešitev sprejelo vse mesto.

Kako pa bi ocenile_i svoje projekte? Tudi meni sicer ni blizu

to govorjenje o rezultatih, pa vendar...

Ja, ampak mislim, da je treba biti pri tem iskren. Sam delam tudi kot raziskovalec, zato me ne zanimajo toliko reči, ki jih ni mogoče izmeriti. Od trenutka, ko sem sam začel delati z gledališčem, in tega je že več deset let, sem sam pri sebi začutil, kako to vpliva name. Opazil sem, da tovrstno delo vpliva na način, kako razmišljam, kako občutim, kako čustvujem, in da deluje tudi na moje telo, zato me že od vsega začetka zanima, kako ljudem opisati, za kaj pravzaprav gre pri spremembi, pri spreminjanju njihovih nazorov, dejanj in odnosa do stvari. Zato mislim, da je učinke mogoče opisati na več ravneh. Ker pri srednje-ali dolgoročnih projektih pogosto sodelujemo s skupnostmi z družbenega obrobja, smo na primer ugotovile_i, da jim to poživi življenja. Začenjajo vzpostavljati nova družbena omrežja in postanejo bolj aktivne_i tudi v

političnem življenju. Kajti ljudje večinoma niso politično aktivni ali družbeno angažirani. Pri projektu, ki ga trenutno izvajamo, so nam tri osebe pripovedovale o tem, kako zelo so osamljene. Eni izmed njih edini stik z družbo predstavlja socialna_i delavka_ec. Zanje je to prvič po več letih, da so del neke skupine.

V današnjem času je veliko ljudi izključenih iz družbe ...

Res je in zanimivo se mi zdi, da lahko gledališče, še posebej tovrstno gledališče, ljudem ponudi priložnost, da se nekako priključijo in postanejo del določene skupnosti ali skupine. In potem nam pripovedujejo svoje zgodbe, da sploh še nikdar prej niso dobile_i priložnosti, komu zaupati svojih zgodb. Včasih so te zelo žalostne in zahtevne. Kar vidiš, kako težko je ljudem, potem pa počasi, korak za korakom, pride do spremembe. Ljudje nekako pridejo

skupaj, se igrajo, delijo si ideje, zgodbe in nazadnje skozi ta proces vse_i skupaj ustvarijo predstavo s pomočjo metod ali tehnik GZ-ja, ki pa vplivajo tudi na ljudi same. In potem stopijo pred občinstvo in vidijo, da pride do nekakšnega spoznanja. Pa ne v smislu »oh, ti ubogi ljudje«, ampak da občinstvo v njih prepozna ljudi, ki nekaj hočejo in ki imajo kaj povedati. In če gremo še korak dlje, v pogovorih s političarkami_ki in odločevalkami_ci lahko zastopajo svoja stališča ter jim same_i povedo, kakšne spremembe so potrebne. Tako se lahko zgodi marsikaj. In to je končni rezultat, rezultat celotnega procesa.

O tem ne govorimo tako pogosto, večkrat samo naštevamo številke kot dokaz ...

Tako je. Do zdaj smo pri projektih vedno delovale_i od spodaj navzgor in vedno je bilo odvisno od »dobre volje« s strani predstavnic_kov sistema, ali

nas bodo spustile_i zraven ali ne. In kadar so nas, smo se res potrudile_i glede predstave. In tako smo pripravile_i isto forumsko igro, ki je že gostovala naokrog in imela kakih 20 do 30 ponovitev. Zbrale_i smo veliko kolektivnih idej in predlogov, ki smo jih nato predstavile_i v parlamentu in v mestnem svetu. Tako smo videle_i, da lahko gledališče vpliva celo na same odločevalke_ce. Nekateri_i med njimi so dobile_i nov vpogled v to, kar se dogaja v resničnem življenju. Zato se včasih zgodi, da v političnem procesu sprejmemo tudi odločitve, ki ne reprezentirajo vseh idej, ki smo jih zbrale_i. A vsaj v nekaterih primerih smo zares zabeležile_i uspeh, rezultat, spremembo pri implementaciji ali nov projekt ali koncept.

Kako se lotevate svojih projektov? Delate tako kot Boal ali jih prilagodite lastnemu okolju in posamičnemu problemu?

Seveda me je navdihnilo vse, o čemer sem slišal, bral in se pogovarjal z Boalom. A, kot sem že rekel, je treba pri vsakem projektu uporabiti svoj načrt in pristop glede na problematiko, glede na skupnost, s katero sodelujemo, in glede sredstev, ki jih imamo na razpolago. Vedno delujemo v treh glavnih korakih: prvi je povezan z mreženjem, raziskovanjem in skupnostjo, s pripravljanjem predstave. Sledi drugi korak, ki je organiziranje uprizoritev, izvajanje predstave in dokumentiranje. Pri tem se sprašujemo: Za kaj gre pri intervencijah in za kaj gre pri predlogih? Tretji, zadnji korak, pa je v tem primeru, da rezultate posredujemo različnim nivojem administracije, političnim organizacijam in odločevalkam_cem.

Pa se ti kako odzovejo?

Včasih že. Včasih pa je treba vložiti veliko energije, da si priboriš prostor.

Še nikoli nas niso same_i povabile_i, naj naredimo forumsko predstavo o določeni temi. Me_i jih sprašujemo, me_i jih vabimo, naj se udeležijo predstav. Včasih ima to kakšen učinek, včasih pa tudi ne. Vendar pa mislim, da je zaradi vsega, kar se zgodi med procesom, vredno truda, čeprav je to res garanje.

Kaj bi svetovale_i skupinam, ki šele začenjajo z delom po metodi zakonodajnega gledališča, glede na svoje izkušnje?

Po eni strani se mora vsak_a prilagoditi lastni situaciji, saj je do neke mere marsikaj odvisno od tega, kako si organiziran_a kot skupina ali ekipa, od obsega projekta, od tega, kakšno je izhodišče in energija. Zato je težko reči: »Izogibajte se temu in temu itd.« Same_i smo prišle_i do zaključka, da je že od vsega začetka zelo pomembno mreženje in vzpostavljanje dialoga s pobudnica-

mi_ki iz različnih organizacij. To je zelo pomembno tako glede terena kot glede NVO-jev, včasih pa se začnemo tudi s političarkami_ki pogovarjati že na samem začetku projekta, stopimo v stik z njimi in jim povemo: »Glejte, s tem se bomo ukvarjale_i naslednjih nekaj mesecev. Vabimo vas, da se poučite o tem, kar se dogaja, tako da pridete na naše predstave, kjer bomo razpravljale_i o tem in tem.« Mislim tudi, da pomaga, če imaš zelo jasen okvir za vse udeleženske_ce, saj si je treba biti zelo na jasnem glede tega, za kaj gre pri projektu in kaj lahko ponudimo, še posebej, kadar sodelujemo s skupnostmi.

Včasih lahko ljudem, ki se pridružijo projektu, ponudimo nekaj denarja ali kakšno drugačno kompenzacijo, vendar mora biti to jasno, zato precej časa namenimo premišljevanju o tem. Pomembno je tudi, da je forumska predstava dobra, pa čeprav je trditi kaj takega malce nevarno. In zato mora

biti dovolj časa in prostora za vaje, da ta prostor ustvarimo v estetskem in političnem smislu. To je še posebej pomembno zato, ker se ukvarjamo s političnimi in zakonskimi vprašanji. Res moramo govoriti o tem, kar je v špici, o problemih, ki so aktualni, za to pa si je treba vzeti čas. Dokumentiranje intervencij, od razprav do predlogov, je zelo pomembno, zato včasih organiziramo tudi posebne projektne skupine, v katerih o tem razpravljamo s strokovnjaki_njami za to področje iz različnih družbenih organizacij. Imamo tudi dobre izkušnje, ko smo takoj po predstavi pripravile_i še okroglo mizo ali akvarij diskusijo in tako dobile_i boljšo predstavo o tem, ali je iz predstave možno potegniti kakšno hitro rešitev. Veliko vlagamo tudi v odnose z javnostjo in delo z mediji, saj je pomembno, da ljudje projekte opazijo in si jih ogledajo. Pri tem je veliko izzivov, kako sodelovati z ljudmi iz skupnosti, saj nekatere_i morda že

leta niso delale_i v skupini. Veliko je tudi primerov, ko so bile_i dejansko izključene_i. Zato ni tako preprosto priti v stik s temi ljudmi, jih pritegniti k sodelovanju, jim odpreti prostor in ponovno vzpostaviti zaupanje. In to je prednost gledališča, saj po eni strani vse skupaj naredi bolj zabavno in vliva procesu življenjsko energijo, hkrati pa iz tega ne dela komedije. Čeprav včasih udeleženske_ci sprašujejo prav to: »Kdaj bomo lahko delale_i tudi komedijo?« Včasih nimamo nobenega vpliva na razmerja moči in dinamiko političnega sistema, kar je tudi velik izziv, saj je treba poznati veliko taktik in strategij potrpežljivosti, mreženja, da ne izgubiš moči in stikov z odločevalkami_ci, ki pa imajo seveda tudi svoje načrte. Pri enem projektu sem naredil nekaj telefonskih intervjujev s političarkami_ki, ki so sodelovale_i pri predstavi. Cel mesec sem se pogovarjal z njimi, da sem dobil občutek glede tega, kako se jim

je zdela predstava, kaj bodo naredile_i zdaj in kaj bo njihov naslednji korak. Zanimivo je, da si je tudi predsednik štajerskega parlamenta vzel čas za intervju, saj je predstava nanj res naredila močan vtis, potem pa mi je rekel: »Vendar ni dovolj samo enkrat, igrati bi jo bilo treba trikrat, štirikrat, petkrat, saj so političarke_ki vsak dan izpostavljene_i množici vtisov, tako da pozabijo na to, kako se jih je predstava dotaknila in kakšen vtis je naredila nanje.« Če hočeš s projekti zakonodajnega gledališča doseči resne politične učinke, potrebuješ dobro strategijo.

Se pravi, da samo forumska predstava ni dovolj, treba je gristi naprej?

Tako je. Ni tako preprosto. Premišljevati moraš o tem, kaj lahko še narediš, da povečaš politični pritisk, hkrati pa ne smeš postati golo orodje. Razmišljamo tudi o tem, kako bi bilo

mogoče zakonodajno gledališče povezati z družbenimi mediji, to je za nas dokaj novo. Morda bo tudi politični proces zavil v to smer.

Za konec: kako bi potemtakem opisale_i potencial zakonodajnega gledališča kot metode, morda vsaj pri nas, v Evropski uniji?

Podobno temu, kar sem povedal že na začetku. Položaj v Evropi je tak, da lahko vidimo precej družbenega izključevanja, pa tudi družbenih razlik, hkrati pa demokracija zanima samo še peščico ljudi. Za to obstaja cel kup razlogov in položaj se celo zaostreje ter stopnjuje. Mislim, da je lahko zakonodajno gledališče močno orodje, saj ponuja druge pomembne ideje in preizprašuje, kako bi bilo mogoče politične odločitve sprejemati s pomočjo ljudi, ki so v resnici strokovnjaki_nje za določene težave in znajo poiskati rešitve. Pri tem lahko zakonodajno gledališče zelo pomaga, saj zapolnjuje vrzel med ljudmi in političnimi odločevalkami_ci, vrzeli

med različnimi skupnostmi, pa tudi vrzeli med skupnostmi in drugimi segmenti družbe. Zakonodajno gledališče lahko pripomore k temu, da se začnemo jasneje zavedati teh vrzeli. Gre bolj za to, da vzpodbujamo solidarnost in iščemo načine, kako premostiti te vrzeli. Na delu so obsežni procesi, ki ločujejo ljudi, zakonodajno gledališče pa ponuja drugačno pot.

Naš zbornik raziskuje politično udejstvovanje mladih in načine, kako jih pri tem podpreti s pomočjo zakonodajnega gledališča. Kaj nam lahko poveste o tem, glede na to, da ste tudi same_i že izpeljale_i projekt z mladimi odraslimi?

Glede tega ni mogoče podati splošnega odgovora, lahko izhajam samo iz projektov, ki smo jih izpeljale_i same_i. Enega smo izvajale_i na šolah in raziskovale_i, kako bi gledališče lahko postalo orodje demokracije v

šoli. In ugotovile_i smo, da je za določene ljudi, ki so kasneje dejansko postali del projekta, to dober način, še posebej za tiste, ki želijo kaj spremeniti. V drugem projektu smo se ukvarjale_i z mladimi odraslimi, ki so se znašli v deprivilegiranem, včasih tudi zelo problematičnem življenjskem položaju. Vsi so bili zelo oddaljeni od politike. Političarke_ke so večinoma prezirali, saj so menili, da so vse_i svinje in podobno. Ni bilo kake srednje poti. Zato smo pripravile_i forumsko predstavo in se poglobile_i v zadevo, s čimer so dobili vpogled v to, kako politika in zakoni vplivajo na njihovo vsakdanje življenje, na njihove odločitve, in tako jih je politika začela bolj zanimati. Potem smo predstavo uprizorile_i v parlamentu, tako da so prišli v neposreden stik in v dialog s političnimi deležnicami_ki, dobili pa so tudi občutek, da ljudje slišijo, kaj jim hočejo dopovedati. Ta kratkotrajni dialog je zanje pomenil močno

izkušnjo, kar je nekatere med njimi, čeprav ne vseh, navdihnilo za nadaljnje politično udejstvovanje. Seveda ni bilo tako preprosto, kot se sliši, ljudje ne postanejo bolj angažirani kar tako, kot po čudežu, a kljub temu lahko trdim, da zakonodajno gledališče lahko navdihne in podpre mlade pri političnem udejstvovanju. V Avstriji imamo različne ravni predstavništva in mladinskih omrežij, zato se vedno najde kaj, kjer je potrebno politično udejstvovanje mladih, treba se je samo odločiti, ali želiš delovati na regionalni, urbani ali nacionalni ravni, v šoli ali v okrožju. Mislim, da je zakonodajno gledališče možno in smiselno na vseh teh ravneh. Včasih se lahko zgodi, da je na nižjih ravneh, na regionalni ali okrožni ravni, učinke moč hitreje opaziti. V štajerskem parlamentu je tako, da se dve leti nič ne spremeni, potem pa se stvari vendarle premaknejo. Mladi pa radi hitro vidijo učinke svojega dela.

DRUGI PRIZOR

GIOLLI PREIZKUŠA ZAKONODAJNO GLEDALIŠČE, A GA SPREMLJAJO DVOMI

V Giolliju smo zakonodajno gledališče spoznale_i iz Boalove istoimenske knjige, nikoli pa ga nismo imele_i priložnosti spoznati v praksi. Pred leti smo prvič poskusile_i uporabiti ta postopek v Italiji. Sledi seznam vseh naših dosedanjih poskusov.

Vicenza: Leta 2003 nas je neka levičarska politična stranka prosila, naj jih podpremo pri sestavljanju strategije za mlade za njihov predvolilni program s pristopom od spodaj navzgor, pri čemer bi se osredotočale_i na probleme prostorov za mlade. Želele_i so, da bi pred mestnimi volitvami na participatoren način pripravile_i seznam ciljev za mlade: namesto klasičnega načina, ko sama stranka izdela program, ki temelji na njenem poznavanju potreb ljudi, bi tako stopile_i na pot, ki bi vključevala tudi mlade same. Zato smo stopile_i v stik z nekaterimi mladinskimi centri in skupinami v različnih okrožjih Vicenze ter jih povprašale_i glede tega, kateri prostori za mlade se jim zdijo problematični ali zaželeni.

Potem smo uprizorile_i predstavo, ki je obravnavala glavne identificirane težave, in skupaj s stranko organizirale_i štiri seje forumskega gledališča, kjer smo rešitve s strani občinstva snemale_i. Sicer nismo imele_i prave metabolične celice, ki bi delovala po koncu vsake predstave, smo pa predlagane rešitve prediskutirale_i v navzočnosti političark_kov. Na koncu je stranka sprejela večino rešitev, ki so se pojavile v procesu, vendar je nato izgubila volitve, tako da ne vemo, ali bi dogovorjeni program tudi zares kdaj udejanjile_i.

Rovigo: V letih 2003/2004 je pobuda prišla s strani zavoda »Arci e non solo«, ki zagovarja pravice migrantk_ov. Predlagale_i so nam, da bi z njimi sodelovale_i pri obravnavi problematike migrantskih negovalk. Večinoma gre za ženske iz Ukrajine, ki delajo v italijanskih domovih za ostarele, za to zelo stresno delo pa prejemajo borno plačilo. Te ženske silijo, da ostajajo v domovih in skrbijo za pacientke_e po 24 ur na

dan in 7 dni v tednu, čeprav nacionalna pogodba na teden predvideva prost dan in pol ter 2 uri premora na dan. Pogosto morajo delati brez pogodbe, se pravi, da nimajo nobene varnosti in pravic, ki izhajajo iz dela, zato smo se odločile_i sprejeti ponudbo. Opravile_i smo vrsto pogovorov z negovalkami in na podlagi zbranih podatkov pripravile_i forumsko predstavo, s katero smo prikazale_i neznosne pogoje, v kakršnih jih silijo delati. Potem smo organizirale_i javne seje, kamor smo povabile_i negovalke, javne institucije, sindikate, zavode. Lokalne javne institucije se predstav niso udeležile. Zaključke foruma in diskusije smo strnile_i v dokument, ki smo ga nato poslale_i na občino, da bi spodbudile_i oblikovanje strategije, ki bi pomagala negovalkam. Kolikor nam je znano, se po projektu ni nič premaknilo na bolje.

Livorno: V tem mestu smo v letih 2003–2004 izvajale_i projekt, ki ga je podprl Evropski socialni sklad, z imenom »Facce bianche facce nere facciamo informazione« (Beli obrazi, črni obrazi, obrazložimo informacije), ki se ukvarja z rasizmom, stereotipi in dezinformacijami. Pripravile_i smo delavnice, kjer so se Italijanke_i in migrantke_i lahko srečale_i in raziskovale_i medsebojne odnose. Poleg tega smo na delavnici obravnavale_i tudi diskriminacijo na trgu dela. Nazadnje smo plodove dela združile_i in pripravile_i nekaj

predstav, s katerimi smo gostovale_i po vsem mestu in se srečale_i z različnimi občinstvi. Tudi tu smo zbirale_i rešitve s strani gledalk_cev, metabolična celica pa je pripravila dokument, ki smo ga poslale_i pristojnim javnim institucijam.

Leta 2012 smo pripravili delavnico s Josèjem Soeirom, izvajalcem gledališča zatiranih, ki je bil tudi poslanec s štiriletnim stažem v portugalskem parlamentu ter pobudnik projekta zakonodajnega gledališča, ki je privedel do novega zakona o mladih. Delavnica je pomenila prelomnico v našem učnem procesu, saj nam je razširila obzorja glede zakonodajnega gledališča, ki so bila prej omejena na ustvarjanje novih zakonov, čeprav imamo v Italiji že čez 100.000 veljavnih zakonov! Soeirovi pogledi so nam odprli oči tudi za druge možnosti, na primer za to, kako implementirati že veljaven zakon ali kako neko gibanje preoblikovati v zakonodajno silo.

Ena ključnih refleksij je bila tudi vzporednica med gledališčem zatiranih in sociologijo; s Soeirovimi besedami (iz pogovora med delavnico v Italiji):

»V gledališču zatiranih se lahko marsikaj naučimo iz sociologije. Tako pri sociologiji kot v gledališču gre v določenem smislu za delo simbolne produkcije resničnosti in

izdelovanja kategorij reprezentacije in razumevanja. V obeh primerih pa to počnejo v konfliktu z drugimi akterji – drugimi disciplinami, politiki, mediji – ki ponujajo konkurenčne načine reprezentiranja družbenega sveta. Vsaka predstava forumskega gledališča je pripoved o resničnosti, predstavlja določen pogled nanjo. Forumsko gledališče različne prizore in zgodbe običajno prikaže kot okvir za vstopanje v interakcije. Pri tem je eden največjih dramaturških izzivov, kako izpostaviti strukturne elemente, ki so prisotni v »interaktivnem redu« (Goffman, 1983). Sociologija je razvila nezanemarljiv konceptualni aparat, s katerim lahko reprezentira elemente, ki jih ni mogoče identificirati neposredno v vsaki konkretni situaciji posebej, ker segajo tudi onkraj le-teh. In to je vsekakor zelo pomembno pri poskusih, da bi v prizorih napravili vidne tudi sistemske lastnosti, ki so prisotne v njih, strukture, ki pa so pogosto nevidne. Na drugi ravni so se sociologi ukvarjali tudi s tem, kako se družbeni odnosi utelešajo preko različnih praks in nagnjenj in kako vloge postanejo eden od glavnih načinov utelešenja družbenega sveta. Sociologija gledališču postavlja izziv, da mora vedno upoštevati, kako družbena razmerja moči strukturirajo različne vloge, identitete, oblike delovanja, telesno kondicijo itd. Nenazadnje sociologijo uporabljamo tudi za to, da si lahko ogledamo zgodbe in pripovedi posameznikov, ne zgolj v njihovi ireduktibilni singularnosti, ampak tudi v tem, kako se

ti odnosi skozi izražajo. To, čemur v gledališču zatiranih rečemo »ascesis« – se pravi postopek, s katerim posamezne zgodbe pluraliziramo, tako da »posamičen pojav razširimo v zakon« – je temeljna operacija sociološkega razmišljanja, o čemer se je nabralo že precej znanja.

Tudi gledališče zatiranih lahko predstavlja močno orodje za javno sociologijo. Ker je gledališče bolj celovit človeški jezik, lahko k vsaki diskusiji doprinese kompleksnost konteksta, interakcijskih mehanizmov in družbenega, kot se le-to kaže skozi telo in prostor. V določenem trenutku lahko razpravo naveže na izkušnjo, na »praktični razum« (Bourdieu, 1980), in se s tem izogne abstraktnemu kodu, ki ga pogosto čutimo (in uporabljamo) kot sredstvo razlastitve, še posebej za tiste, ki ne spadajo na področje sociologije. Ker se forumsko gledališče umešča na vmesno področje med tistim, kar obstaja, in tistim, česar še ni, nas poziva h kritičnemu premisleku o resničnosti kot zgolj eni izmed možnosti. V gledališču zatiranih velja, da vsakdo, ki je zatiran, v sebi skriva tako podložnika kot upornika, vsako telo je hkrati točka dominacije in osvobajanja, vsaka ponovitev je hkrati dejanje reprodukcije, pa tudi možnosti odklona. In navsezadnje je gledališče zatiranih interaktivno, lahko je obenem »poučno in zabavno«, če uporabimo Brechtov izrek, zato sociologiji omogoča, da doseže precej širši krog občinstva.«

Parma: Leta 2015 smo v Fidenzi s pomočjo stotih srednješolk_cev začele_ s poskusom »Dal Desiderio Alla Legge« (Od želje do zakona). Projekt je podprla občina, ukvarja pa se z odnosi med moškimi in ženskami ter z vprašanjem nasilja. Pripravile_i smo interaktivno akcijo, ki smo jo predstavile_i v več razredih, njen cilj pa je bil izvedeti, kako mladi gledajo na predstavljeno temo. Vse predloge smo zbrale_i in zabeležile_i, nato pa smo jih z obredno ceremonijo predale_i javnim oblastem.

Zaključek

Po premisleku o svojih praktičnih poskusih lahko sklepamo, da so bili vsi projekti prekratki, da bi dejansko imeli kakšen večji vpliv na resničnost. Ena od slabosti je bila tudi, da nismo imele_i podpore institucij in političark_kov, vsaj ne toliko, da bi predloge lahko prenesle_i tudi onkraj sej forumskega gledališča. Zato nismo imele_i prave zakonodajne moči. Če navedemo Joséja Soeira, ljudem smo sicer omogočile_i, da so bile_i slišane_i in so lahko predlagale_i rešitve, nismo pa imele_i strategije, kako pritisniti na vpletene institucije. Še dodatno omejitev je predstavljala razdrobljenost zatiranih skupin, kar je glavni problem samo še povečalo.

Ob tem se zastavljajo določena vprašanja:

1) Je mogoče izpeljati zakonodajno gledališče od spodaj

navzgor brez vsake podpore institucij?

2) Če je tako, ali prisotnost politikov potemtakem ovira proces?

3) Kako preseči razdrobljenost zatiranih, delitve, različna mnenja in rešitve ter rivalstvo med ljudskimi organizacijami?

4) Kako se tekom procesa izogniti manipulaciji, saj lahko populistični_e voditelji_ce zatirane prepričajo tudi v diskriminatorne ali celo odkrito rasistične rešitve?

5) Kako se izogniti manipulaciji s strani »sistema«, ki leporeči o participaciji tedaj, ko gre za zaščito in ohranjanje interesov višjega razreda?

Menimo, da bi bilo treba bolje raziskati zakonodajno gledališče in temeljito razmisliti o dvoumnostih, tveganjih in slabostih, ki jih prinaša.

LITERATURA

- Goffman, E. (1983). The interaction order: American Sociological Association, 1982 presidential address. *American Sociological Review*, 48, 1–17. Dostopno na: <http://dx.doi.org/10.2307/2095141>
- Bourdieu Pierre, 1980, *The Logic of Practice*, Stanford: Stanford University Press.

GLUHA POLJSKA

PREDSTAVA: (SKORAJ) TIHI SVET

Izvajanje zakonodajnega gledališča je velik izziv že samo po sebi, v političnem vzdušju tik po vsedržavnih protestih, ob krizi ustavnega sodišča in težkih obtožbah, da skuša parlamentarna večina čez noč demontirati naš pravni sistem in proceduralne zakone, pa se lahko zdi celo kot pravi donkihotski boj z mlini na veter. In natanko v takšnih okoliščinah smo začele_i izvajati projekt zakonodajnega gledališča za LegiLAB 4 Progress.

Pri izbiranju problematike, s katero naj bi se ukvarjale_i, je šlo za strateško odločitev, na katero je vplival razmislek o realnih političnih možnostih. V zadnjih desetletjih, že vse od gibanja Solidarnost in politične transformacije leta 1989, je Poljsko zaznamovalo naraščajoče število družbenih gibanj. Veliko teh novih gibanj se osredotoča na identitetno politiko, na primer gibanje LGBT+ ali gibanje za pravice žensk, ki si je v zadnjega četrto stoletja uspelo priboriti določeno mero javne pozornosti (npr. s t. i. žensko stavko, Manifasom, maršem enakopravnosti in Parado ponosa). Čeprav so relativno močna, pa se jim ni posrečilo uveljaviti zelenih zakonov, npr. o enakopravnosti zakonske zveze ali o zaščiti pred diskriminacijo (Pawłęga, Makuchowska 2012, Struzik 2012, Mizielińska, Stasińska 2017). Ob nasprotovanju političnih načrtov in vladajoče stranke, ki ima de facto skoraj neomejeno moč, je velik uspeh že, če se

Paweł Rosiak_Zakonodajno forumsko gledališče_(Skoraj) tihi svet

Paweł Rosiak_Zakonodajno forumsko gledališče_(Skoraj) tihi svet

nam posreči z uličnimi protesti preprečiti sprejetje načrtovanih zakonskih sprememb (npr. ženska stavka) (Król, Pustułka 2018). Na obrobju teh družbenih gibanj pa ostaja tako rekoč nevidno gibanje za pravice invalidnih oseb (ki ga sicer podpira nekaj močnih nevladnih organizacij, zato pa je samo gibanje precej manj opazno). Vendar vladajoča stranka gradi svojo politično strategijo tudi na vključevanju pravic invalidnih oseb. Ko smo to doumele_i, smo poiskale_i problematiko za zakonodajno gledališče v okviru boja za pravice invalidnih oseb. V izhodišču smo se osredotočile_i na omejitve za matere – negovalke invalidnih otrok na trgu dela (če mati prejema socialni dodatek za invalidnost otroka, ne sme biti zaposlena, kar ženskam omejuje dostop do trga dela), kmalu pa smo našle_i še drugo temo, ki smo jo hotele_i raziskati v projektu: izobraževanje gluhih in naglušnih.

Gre za dokaj dobro raziskano področje, kjer je jasno, kaj bi bilo treba spremeniti. Na prvi pogled gre tudi za nekontroverzno področje,

Paweł Rosiak_Zakonodajno forumsko gledališče_(Skoraj) tihi svet

saj se sklada z vrednotami vladajoče stranke. Sprva nam je bilo celo težko razumeti, zakaj izobraževalni sistem ne deluje pravilno, če pa so predlagane zakonske spremembe že prej jasno opredelile težave in določile rešitve (glej RPO 2014, Dunaj 2016). Vendar pa smo pri tem spregledale_i ključni dejavnik: t. i. »ableism«, se pravi diskriminacijo na podlagi invalidnosti (Kumari Campbell 2009).

A začnimo na začetku. Najprej vas moramo opozoriti na samo jedro problema. Gluhi in naglušni otroci v izobraževalnem procesu pogosto zamenjajo šolo bodisi zaradi diagnoze ali pa zaradi odločitve staršev. To se pogosto zgodi zaradi prepozne diagnoze ali pa upanja, da se bo otrok že nekako znašel tudi v javni šoli s slišječimi otroki. A zaradi nezadostne pomoči in pomanjkljivega znanja učiteljic_ev o tem, kako je treba delati z naglušnimi otroci, je šolanje v splošnih šolah na žalost velikokrat neuspešno. In ko se ti otroci prešolajo in začnejo obiskovati šole za gluhe, pogosto ne znajo znakovnega jezika, zato zamudijo več

let izobraževanja in ne morejo dobro sodelovati v izobraževalnem procesu. Tudi če uporabljajo znakovni jezik, je to največkrat PZJ (poljski znakovni jezik), ki je ljudski pogovorni jezik neslišnih, učiteljice pa uporabljajo PLK (poljščina v kretnjah), kodirani, neintuitivni prevod govornega poljskega jezika. Otroke je pogosto strah priznati, da ne razumejo jezika, ki ga uporabljajo učiteljice. A to še ni največja težava. Najbolj problematično je namreč to, da otroci nimajo dostopa do dvojezičnega izobraževanja. Po mnenju strokovnjakinj_ov bi bil najprimernejši način izobraževanja za gluhe otroke tak, ki bi poljski znakovni jezik priznal za njihov materni jezik, poljščino (branje, pisanje in pogosto tudi govor) pa uporabljal kot drugi jezik (RPO 2014, Dunaj 2016, Czajkowska-Kisil 2010). V resnici pa šole za gluhe pouka večinoma sploh ne izvajajo v znakovnem jeziku, temveč s pomočjo branja z ustnic in prebiranja knjig. Šole za gluhe so večinoma organizirane kot internati, kar pomeni, da otroci večino časa prebijejo daleč od doma (in to že od šestega leta starosti). Toliko smo izvedele_i, preden smo se lotile_i projekta. A zavedale_i smo se tudi, da marsičesa še ne vemo.

Da bi premagale_i to oviro (ena od izvajalk se je začela učiti PZJ, druga je že imela izkušnje z delom in raziskovanjem v skupnosti gluhih), smo organizirale_i večer pripovedovanja

zgodb, kamor smo povabile_i govorce_ce znakovnega jezika in vse, ki jih zanima, kako funkcionira njihov svet, da so si izmenjevale_i zgodbe. Tudi skupina, ki naj bi pripravila predstavo, je prišla deliti svoje izkušnje, saj gre za učenke_ce Varšavske šole za gluhe. Kmalu smo začele_i z vajami, pripovedovale_i smo si zgodbe in delile_i navdušenje nad forumskim gledališčem ter pripravile_i scenarij na temo izobraževalnega procesa. Spoznale_i smo, da je poleg že omenjenih sistemskih težav zelo vprašljivo tudi podcenjevanje nivoja učenja – učenke_ci so se morale_i boriti, da so se lahko vpisale_i v boljše šole; poleg tega pa smo naleteli_i tudi na določene težave z identiteto, pripadnostjo in obvladovanjem čustvenih odzivov. Pripravile_i smo predstavo in naredile_i načrt, kako jo uporabiti kot izobraževalni pripomoček za spreminjanje pravnega položaja.

Čeprav precej gluhih samih sebe ne opredeljuje prek svoje invalidnosti, ampak raje uporabljajo pristop kulture gluhih, se gluhi in naglušni otroci še vedno spopadajo z določeno mero diskriminacije na podlagi invalidnosti. Kako naj drugače opišemo položaj, ko je jasno, da so spremembe nujne, diagnoza je postavljena, vsa izhodišča so pripravljena, ni pa politične volje ali interesa, da bi spremenile_i življenje mladih gluhih? Ena prvih besed v znakovnem jeziku, ki smo se je naučile_i od udeleženk_cev delavnice, je bila

»diskriminacija«, druge so bile še »dober dan«, »pikapolonica«, »razvoj«, »jezik« in »sprememba«. Čeprav smo k projektu pristopile_i zelo strateško, smo kot kaže, še vedno precenile_i, koliko je vlada v resnici zavezana pravicam invalidnih in gluhih oseb. Ko smo se pripravljale_i na premiero, je prišlo v parlamentu do stavke invalidnih oseb in njihovih mater – negovalk, ki pa jo je vladajoča stranka v

celoti prezrla (Prończuk, Kocejko 2018). To niso ravno najboljše okoliščine za preizkušanje zakonodajnega gledališča, vendar ni jasno, če bomo kdaj dočakale_i boljše. Če hočemo spremeniti zakon, se moramo spopasti z diskriminacijo na podlagi invalidnosti, ki pa je globoko zakoreninjena v vsakdanjem življenju, odnosih in družbenih strukturah, tako kot vse oblike zatiranja.

LITERATURA

- ♦ Campbell Kumari F., (2009), *Contours of Ableism*.
- ♦ *The Production of Disability and Aabledness*, New York: Palgrave MacMillan Czajkowska-Kisil M., (2010), Niepełnosprawność słuchowa, jako przesłanka dyskryminacji, https://rownosc.info/media/uploads/niepelnosprawnosc_sluchowa_jako.pdf
- ♦ Deaf Learning, National language programmes for deaf adult, <http://www.pzg.lodz.pl/deaflearning/>
- ♦ Dunaj M., (2016), W stronę edukacji dwujęzycznej dzieci Głuchych w Polsce. Co wiemy? Czego nie wiemy? Co należy zrobić?, Polski Związek Głuchych Oddział Łódź, http://www.pzg.lodz.pl/edukacja/pliki/w_strone_edukacji_dwujezycznej.pdf
- ♦ Król A., Pustułka P. (2018), Women on strike: mobilizing against reproductive injustice in Poland, *International Feminist Journal of Politics*, DOI:10.1080/14616742.2018.1460214, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14616742.2018.1460214>

RESILIENCE (VZDRŽLJIVOST) – EKSPERIMENT Z ZAKONODAJNIM GLEDALIŠČEM NA ŠKOTSKEM

Resilience¹³ je naslov projekta zakonodajnega gledališča, ki se je leta 2014 odvijal v Edinburghu na Škotskem. Izpeljala ga je gledališka skupina Active Inquiry. O projektu ni mogoče govoriti, ne da bi najprej omenile_i tudi predhodni projekt z naslovom Divided We Fall?¹⁴ (Razdeljene_i propademo?). Active Inquiry večinoma deluje v predelu Edinburgha z imenom Leith. Gre za etnično in razredno izrazito mešano skupnost. Ker leži v bližini morske luke, se tu že stoletja naseljujejo priseljenke_ci. Tradicionalno delavska skupnost je po uvedbi politike obnove v 80-ih letih postala bolj mešana tudi glede razredne pripadnosti.¹⁵

13 Resilience Legislative Theatre Project, Edinburgh, 2014, glej www.activeinquiry.co.uk

14 Divided We Fall? Forum Theatre Project, Edinburgh 2013/2014, glej www.activeinquiry.co.uk

15 <https://en.wikipedia.org/wiki/Leith>

V Leithu delujemo že več kot pet let in v tem času smo vzpostavile_i dobre odnose z marsikom iz skupnosti, pa tudi s skupnostnimi organizacijami. Nekaj časa smo potrebovale_i, da smo ugotovile_i, katera vprašanja so za skupnost najbolj pereča in o čem bi si želele_i pripraviti gledališki projekt. Med različnimi temami je izrazito izstopal ponos glede raznolikosti Leitha (drugače kot v večini drugih predelov Edinburgha), obenem pa tudi strah, da raznolikost ogrožajo rezi v javne storitve in razdiralna retorika politikark_kov ter medijev.

Temo smo podrobneje raziskale_i, nato pa pripravile_i predstavo forumskega gledališča, ki smo jo izvedle_i na več prizoriščih v skupnosti. Občinstvo smo povabile_i, naj se nam pridruži in tudi samo organizira svoje forumsko gledališče. Od 250 gledalk_cev, ki so si ogledale_i predstavo, se jih je 20 odločilo sprejeti naše povabilo in skupaj smo pripravile_i še dve forumski predstavi. Potem smo vse skupaj s prvo predstavo vred odigrale_i na dvodnevem skupnostnem dogodku, ki je obsegal tudi kulinariko in glasbo. Del dogodka je bila tudi delavnica za občinstvo, na kateri smo pripravljale_i akcijski načrt. Plod tega načrta je bila pobuda, da bi edinburški mestni svet pripravil strategijo za podporo organizacijam krajevni skupnosti, tako da bi postale bolj vzdržljive in bi lahko ljudem pomagale v času vladnih rezov v javne storitve. Pripravile_i smo tudi nadaljevalno delavnico, kjer smo iskale_i načine, kako to doseči. In tako je nastal projekt zakonodajnega gledališča Resilience.

Projekt je obsegal naslednje točke:

1. Raziskava

Veliko časa smo namenile_i raziskovanju tega, kako se pripravljajo zakoni na različnih ravneh od EU, britanske vlade, škotske vlade pa do krajevnih svetov. Pooblastile_i smo tudi enega od raziskovalk_cev, da je z edinburškim mestnim svetom in predstavnicami_ki skupnostnih organizacij, ki so že kdaj prej izvajale_i bolj ali manj uspešne kampanje proti zatiranju, opravil informativne pogovore glede tega, kaj so se ob tem naučile_i. Preučile_i smo tudi zgodovino participacije v političnem delovanju na Škotskem in načine, kako bi lahko ljudje sodelovali dandanes.

2. Navezovanje globljih stikov s skupnostnimi organizacijami

Nekaj časa smo sodelovale_i s tremi skupnostnimi organizacijami, s katerimi smo razvijale_i forumske predstave in raziskovale_i, kako bi lahko udeleženske_ci in uporabnice_ki storitev teh organizacij bolje sodelovale_i z njimi.

3. Priprava predstave zakonodajnega gledališča

Vse, kar smo se naučile_i in raziskale_i v prvih dveh korakih, smo nato povezale_i v pripravi predstave. Pri tem smo uporabile_i drugačen pristop kot v večini forumskega gledališča, saj smo si za izhodišče vzele_i vprašanje, kako zakoni in politične strategije vplivajo na skupnostne organizacije. Takšno izhodišče je zagotovilo, da smo ta vprašanja vtkale_i v samo tkivo predstave.

4. Seja zakonodajnega gledališča

Organizirale_i smo dogodek, ki se ga je udeležilo več kot sto ljudi. Med člani_cami skupnosti so bili_e tudi lokalni_e politiki_čarke. Dogodek je bil zelo dinamičen in razburljiv – vse dokler nismo prišle_i do zakonodajnega dela. Metabolična celica je imela namreč težave pri strnjevanju vseh predlogov občinstva v specifične zakone. Dejstvo, da v metabolični celici nismo imele_i strokovnjakinjo_a za pripravo zakonov, je vse skupaj še otežilo. Kljub temu smo sestavile_i dva predloga: prvi je bil, da bi lahko volivke_ci odpoklicale_i svetnice_ke, če bi te_i ne opravljale_i svojega dela – vendar publika tega predloga ni izglasovala. Drugi predlog je bil, da bi moral edinburški svet pri obravnavanju skupnostnih organizacij manj pozornosti namenjati izključno ekonomskim vidikom. Predlog je bil sicer izglasovan, a med občinstvom je bilo zaznati občutek, da je preveč ohlapen, pa tudi, da se bo dogodek izjalovil, če ne bodo izglasovale_i vsaj tega predloga.

5. Nadaljevalno srečanje z edinburškim mestnim svetom

Srečanje ni bilo uspešno. Svetnice_ki so nam v svojem jeziku sicer čestitale_i, vendar so vse_i zapovrstjo izpostavljale_i, kaj vse so že poskušale_i storiti za podporo skupnostnim organizacijam. Menile_i so, da zaradi relativno majhnega števila ljudi, prisotnih na dogodku, nismo imele_i pooblastila, da bi spremenile_i zakon – in verjetno je na tem nekaj resnice.

Če povzamemo, Resilience se je zdel vznemirljiv projekt in logičen zaključek dela, ki smo ga pri razvoju skupnosti začele_i s projektom »Divided We Fall?«. Veliko smo se naučile_i o delovanju političnega sistema in vzpostavile_i nova partnerstva z organizacijami v skupnosti. Vendar pa je zaključni dogodek razočaral, čeprav je bil na trenutke zelo dinamičen in vznemirljiv. Ko se bomo lotile_i naslednjega projekta zakonodajnega gledališča, bomo morale_i razmisliti, kako političarke_ke vključiti že od samega začetka, da se bodo v procesu počutile_i kot naše_i zaveznice_ki. Pritegniti bomo morale_i tudi več ljudi, tako da bodo imeli zakoni ali strategije, ki bodo nastali med procesom, svojo težo.

Več o organizaciji Active Inquiry in kratek film o projektu Resilience si lahko ogledate na www.activeinquiry.co.uk

ZAKONODAJNA FORUMSKA PREDSTAVA: STATUS QUO NA TRGU DELA

Skupina Vse ali nič deluje od leta 2013 ter združuje posameznice_ke, ki želijo z metodo gledališča zatiranih obravnavati družbeno aktualne tematike. Gledališče zatiranih pokriva raznolike pristope za igralke_ce in ne-igralke_ce, ki temeljijo na vajah za skupinsko dinamiko in povezovanje skupine, tehnikah za zavedanje in izražanje misli, vajah, namenjenih osnovam uporabe gledališkega aparata, doživljanja sveta preko različnih čutov, vajah, namenjenih poznavanju telesa, večanju izraznosti telesa, uporabe gledališča kot jezika, gledališča kot diskurza ipd. (Boal 1985).

V skupini Vse ali nič sodelujejo predvsem mladi, saj prav med njimi zaznavamo upad politične in družbene aktivacije. Kot navaja Ricketts, centraliziran sistem avtoritete, izvajan na moderni nacionalno-državni ravni, posameznice_ke vse bolj potiska v pasivnost na osebni in družbeno-politični ravni. Celo demokratične institucije posameznice_ke spodbujajo k prenašanju usode in odgovornosti v roke »odgovornih«, namesto k prevzemanju odgovornosti in direktnim akcijam na vsakdanji ravni (Ricketts 2012). Tekom preteklih let smo v skupini uporabljale_i različne tehnike gledališča zatiranih, v

zadnjem letu pa se podrobneje in bolj poglobljeno lotevamo raziskovanja tehnike zakonodajnega gledališča.

Zakonodajno gledališče je oblika demokracije z uporabo vseh tehnik gledališča zatiranih (posebej forumskega gledališča), ki jih kombiniramo s konvencionalnimi rituali parlamentarne zbornice z namenom spreminjanja legitimnih želja državljanov v zakone. Po forumski predstavi ustvarimo prostor, podoben senatu, za obred sprejemanja zakonov po uradnem postopku, ki temelji na posegih gled-igralk_cev (ti jih zagovarjajo ali zavračajo, glasujejo ipd.). Na koncu zberemo odobrene predloge in prizadevanja ter jih predlagamo zakonodajalkam_cem v odobritev. Tehnika tako zagovarja stališče, naj zakoni ne bi bili ustvarjeni s strani zakonodajalk_cev, temveč preko njih s strani državljanek_ov, ki svoje predloge posredujejo zakonodajalki_cu oziroma državljanke_i same_i postanejo zakonodajalke_ci. Z gledališkimi pristopi je tako možno spreminjati družbo na ravni zakonov, ki veljajo v državah (Boal 2005).

Kot perečo in aktualno tematiko, vezano na tehniko zakonodajnega gledališča, je skupina udeleženk januarja 2017 pričela odpirati tematiko izkoriščanja prekarnih delavk_cev. Z deljenjem osebnih zgodb, zgodb bližnjih ter prebiranjem strokovnih in časopisnih člankov se je tematika potrjevala kot vse bolj problematična in relevantna za vse prisotne v skupini.

Po nekaj mesecih dela, vrtanja v tematiko, razglabljanja in polemiziranja smo ugotovile, da so vse zgodbe, ki so jih udeleženske delile za snovanje predstave, in so bile povezane s prekarnimi oblikami dela, sicer osebne zgodbe, a večinoma iz časov študentskih let ali vsaj več let nazaj. Vse smo vedele, da je problem na sistemski ravni, a večina ni hotela prepoznati svoje pozicije prekarnih delavk tukaj in zdaj.

Ponotranjena oblika zatiranja je prisotnim v procesu preprečevala, da bi videle svojo pozicijo zaposlitve enako problematično in prekarno kot nekoč. Lažje je bilo govoriti za nazaj. Po daljšem spuščanju zavor so obrambni mehanizmi padli. Vse smo z dvignjenimi pestmi želele spremeniti sistemsko izkoriščanje prekarnih delavk_cev. In tako smo prišle do novih, aktualnih ter tukaj in zdaj prisotnih zgodb. Nikoli nismo absolutni subjekti, saj nas kot objekte omejujejo ekonomske, kulturne in družbene sile, po katerih delujemo, in vplivajo na naše razmišljanje ter dejanja (Boal 1985). Za konkretizacijo smo dodale še situacijo izkoriščanja

poštark_jev, ki za doseganje norme prodajajo tudi izdelke na domovih, o čemer so v zadnjem času pisali časopisi. Napisale smo scenarij, izdelale sceno in pričele z vajami. Razvijanje karakterjev, načinov gibanja, vaje v improvizaciji za pripravljenost na intervencije ...

K sodelovanju smo povabile tudi dve zunanji strokovni sodelavki, pravnico, ki dela na področju kadrovanja, in sociologinjo ter aktivistko, zaposleno pri Sindikatu prekarcev, s katerim smo se poleg Mladi+ in Gibanjem za dostojno delo in socialno družbo povezale za nadaljnje oblikovanje predlogov zakonov in posredovanjem le teh odločevalkam_cem.

V preteklem letu je predstava gostovala petkrat v Ljubljani, v letošnjem letu se obeta okrog deset ponovitev v različnih krajih po Sloveniji in v tujini. Vsaka ponovitev v preteklem letu nam je prinesla ne samo raznolike intervencije in predloge zakonov s strani gled-igralk_cev, temveč tudi pomembne povratne informacije, na podlagi katerih smo v letošnjem letu spremenile_i in dodelale_i scenarij. Tekom ponovitev je v preteklem letu ena izmed udeleženk snemala proces, predstave, komentarje gled-igralk_cev ter tako zbirala dokumentacijo za nastajanje kratkega filma, ki nastaja v projektu LegiLAB 4 Progress.

Seveda pa so se tekom procesa nastajanja in gostovanja predstave pojavili tudi izzivi. Nekateri predlogi zakonov iz preteklega leta, ki so bili zapisani s strani gled-igralk_cev, so se izgubili. Večina jih je k sreči zapisanih v analogni in digitalni obliki ter tako shranjenih in pripravljenih na posredovanje naprej sodelujočim organizacijam. Drug izziv projekta se tiče zasedbe. V pričetku letošnjega leta nas je zapustila polovica igralske zasedbe, tako da smo morale v kratkem pridobiti nove. To se je zgodilo sicer zelo hitro in brez večjih težav, saj je mreža aktivistk_ov, ki jih zanima metoda, tematika ali oboje, dovolj velika, da se je manjko hitro zapolnil, po drugi strani pa je projekt v letošnjem letu tudi dodatno sofinanciran s strani Urada za komuniciranje RS, kar omogoča simbolične honorarje igralk_cev, ki sodelujejo v predstavi. Vprašanje je, ali bi se zamenjave našle enako hitro, če bi bilo delo popolnoma prostovoljske narave. Tretji pa zagotovo ta, da zaenkrat projekt in predstava nimata medijske podpore, ki bi dodatno izpostavljala in odpirala problematiko prekarnosti preko predstave. Res pa je, da se o

prekarnih oblikah dela vse več govori in piše v medijih nasploh.

Kje je torej domet in kaj je cilj predstave Status quo na trgu dela? Siegfried Melchinger trdi, da so politične vse človekove dejavnosti in gledališče je ena izmed njih. Namen političnega gledališča pa je intervenirati, izraziti neizrečeno, kazati tisto, kar se tiče vseh in ne zgolj nekaterih, kazati situacije, ugotovitve, načine vedenja, zlorabe moči in predstavljati forum manjšin, kjer lahko posameznice_ki nastopijo proti večini, proti oblasti. Ko politično gledališče nagovarja občinstvo, razkriva zakrito, razkrinka zakrinkano, demaskira zamaskirano, kaže druge plati in druge resnice, ki niso izpostavljene, ter daje možnosti, da je kritika popolnoma javna (Melchinger 2000). S prepoznavanjem problematike na osebni in politični ravni se prične boj proti sistemskemu izkoriščanju in ena pot do tega je preko spreminjanja zakonodaje.

LITERATURA

Boal, Augusto. 1985. *Theatre of the Oppressed*. New York: Theatre Communications Groups.

Boal, Augusto. 2005. *Legislative theatre: Using performance to make politics*. New York: Routledge.

Melchinger, Siegfried. 2000. *Zgodovina političnega gledališča*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.

Ricketts, Aidam. 2012. *The activists' handbook*. London: Zed Books.

www.facebook.com/pages/category/Community/Vse-ali-ni-Status-quo-na-trgu-dela-1374328259472881/

PRIMERI DOBRE PRAKSE UPORABE TEHNIK ZAKONODAJNEGA GLEDALIŠČA

Vse od nastanka zakonodajnega gledališča se po vsem svetu pojavljajo različne pobude, ki so v tej obliki participativne demokracije prepoznale metodo za doseganje sprememb zakonodaje. Nekateri od teh poskusov so dosegli sprejetje predlogov, ki so se izoblikovali v procesu zakonodajnega gledališča, drugi pa so pripravili podlago za različne civilne iniciative in/ali delovali kot obveščevalne kampanje. V tem članku bomo predstavile_i samo nekaj primerov. Ne glede na končni rezultat imajo tovrstne akcije pomembno vlogo v procesih spreminjanja družbe.

SODELUJ! ZA NAS GRE! (AVSTRJA, 2017)

Christine Baur, ministrica za socialne zadeve na Tirolskem, je praktikantke_e gledališča zatiranih povabila k sodelovanju pri oblikovanju novega zakona, ki bi olajšal integracijo invalidnih oseb v družbo. Tirolski deželni parlament je decembra leta 2017 potrdil zakon, ki je obsegal tudi predloge, ki so nastali v procesu zakonodajnega gledališča. Armina Stafflerja, ki je džokeriral celoten proces, smo januarja 2018 tudi spoznale_i na mednarodnem srečanju projekta LegiLab 4 Progress. Celoten proces je predstavil tudi naši projektni skupini kot primer dobre prakse. Več o njem lahko izveste tukaj: Jana Sanskriti International Research & Resource Institute.

<https://voiceofjsirri.wordpress.com/april-2018/legislative-theatre-take-part-its-about-us/>

NE POMENI NE (NEMČIJA, OD LETA 2016)

Septembra 2016 je skupina Metropolis Theater iz Berlina prvič predstavila igro zakonodajnega gledališča »Ne pomeni ne«, ki temelji na vsebini t. i. Istanbulske konvencije (Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima). V Nemčiji so konvencijo uzakonile_i šele novembra 2016. Predstavo so večkrat predstavile_i tako v Nemčiji kot na tujem. Tekom dveletnega procesa sta organizacija Ma(g)dalena Berlin in mednarodna mreža Ma(g)dalena pripravili konkretne interne konvencije o naznanjanju nasilja na podlagi spola nad ženskami (seksizem, spolno nadlegovanje, fizično nasilje itd.). Cilj je opolnomočiti drug_a drugo_ega preko skupnosti Ma(g)dalena, ki zagotavlja socialno in pravno pomoč ženskam, da spregovorijo. Vrhunec projekta je bil Drugi mednarodni festival gledališča zatiranih Ma(g)dalena, kjer so se dogovorile_i o številnih konkretnih akcijah.

Več o organizaciji Ma(g)dalena Berlin in o festivalu na <http://kuringa.org/de/madalena/ii-festival-berlin-2017.html>

ZAKONODAJNO GLEDALIŠČE BERLIN (NEMČIJA, OD LETA 2005)

To iniciativo sta leta 2005 zasnovala Harald Hahn in Jens Clausen, da bi ljudem ponudila prostor, kjer se lahko zavzamejo za svoje pravice. Od ustanovitve so izvedle_i že več projektov o različnih temah: prekarno delo in življenjski položaj, staranje in oskrba starostnic_kov, položaj oseb s posebnimi potrebami itd. S tem, ko umetnost uporablja kot izrazno sredstvo, skupina tudi promovira zakonodajno gledališče v dialogu med političarkami_ki in državljanke_i.

PRAKTICIRANJE DEMOKRACIJE (KANADA, 2004)

V tem primeru je skupina Headlines Theatre pripravila zakonodajno gledališko predstavo v znamenje upora proti rezom v socialno podporo, ki jih je vsilila lokalna uprava v Vancouverju. Vancouverski mestni svet je podprl projekt, ki je privedel do določenih priporočil za akcijo. Proces ni dosegel zastavljenega cilja (se pravi spremembe zakonodaje), ker nekaterih predlogov vancouverski mestni svet sam ni mogel uveljaviti. Kljub temu pa velja, da je pomagal lokalnim skupinam, ki so se ukvarjale s tem problemom.

ZAKONODAJNO GLEDALIŠČE O MESTNI POLITIKI IN DRŽAVLJANSKEM UDEJSTVOVANJU V NEW YORKU (ZDA, 2013-2017)

Skupina Theatre of the Oppressed NYC (TONYC) je med leti 2013 in 2017 organizirala več dogodkov in festival zakonodajnega gledališča, kjer so razpravljale_i o različnih temah: boj proti brezdomstvu zaradi spolne usmerjenosti, rasno profiliranje policije in učinek opazovalke_ca, ničelna toleranca do prekrškov srednješolk_cev itd. Proces so razdelile_i na tri dele: OPAZUJ, DELUJ in GLASUJ. Da bi oblikovale_i dolgotrajnejše aktivnosti znotraj skupnosti mesta New York, je TONYC procesu zakonodajnega gledališča dodala tudi delavnice aktivizma, ki obsegajo treninge organiziranja skupnosti, participatornega proračuna in informativnih sej.

NE BOMO VEČ MOLČALE_I: MLADINSKO ZAKONODAJNO GLEDALIŠČE V KENJI (KENIJA, 2010)

Leta 2010 sta Jack Shaka in Mary Goretty Ajwang napisala knjigo o poteku projekta zakonodajnega gledališča, ki ga je izvedla organizacija Moving Framez of Africa. Cilj projekta je bil dati glas mladim osebam in jih spodbuditi, da se angažirajo za stvari, ki bi jih želele_i uveljaviti. V predstavah zakonodajnega gledališča so pretresale_i spremembe ustave s pomočjo praktičnih primerov, na primer dostopnih zdravstvenih storitev, korupcije, ustvarjanja delovnih mest, dedovanja deklet in drugih tem, ki so zadevale mlade.

UMETNOST ZAKONODAJE (VELIKA BRITANIJA, 1998)

Leta 1998 je London gostil celo vrsto delavnic na temo zakonodajnega gledališča, ki jih je vodil Augusto Boal. Pri delu z različnimi skupinami je obravnaval vprašanja stanovanjske problematike (brezdomstva), izobraževanja in transporta. O predlogih so simbolično razpravljale_i v nekdanji Debatni dvorani v mestni hiši, ki so jo zaprle_i leta 1993 med vladavino Margaret Thatcher. Šlo je za dogodek, s katerim so hotele_i pokazati, kako je mogoče s pomočjo gledališča pripravljati zakone.

DELAVNICA V BARCELONI: ASSANINA ZGODBA (ŠPANIJA, 2010)

Boalove izkušnje z zakonodajnim gledališčem so preizkusile_i v praksi na Šestem mednarodnem srečanju gledališča in izobraževanja leta 2010. Na seji forumskega gledališča so se ukvarjale_i s težavami z migracijskimi uradnicami_ki. Primer je pokazal, da tega vprašanja ni mogoče rešiti samo s spremembo odnosa protagonistke_a, ampak se ga je treba lotiti s spremembo zakonov. Članek, ki ga je napisal Eduardo Salvador, izpostavlja pomembna vprašanja glede zakonodajnega gledališča. Je dvigovanje rok pravi način glasovanja za predloge (pri tem se sprašuje o anonimnosti)? Kakšna zaveznitva se vzpostavljajo z zakonodajalkami_ci? Kdo ima koristi od predlaganih sprememb itd. (Salvador, 2014).

LITERATURA

- Jana Sanskriti International Research & Resource Institute, 2018. Legislative Theatre – Take part! Its about us! Dostopno na: <https://voiceofjsirri.wordpress.com/april-2018/legislative-theatre-take-part-its-about-us/> (4. 7. 2018).
- Kuringa, 2017. II Internationales Ma(g)dalena Festival. Dostopno na: <http://kuringa.org/de/madalena/ii-festival-berlin-2017.html> (4. 7. 2018).
- <http://home.izum.si/cobiss/oz/citiranje.asp>
- Legislative Theater Berlin. Dostopno na: <http://www.legislative-theater.de/>
- Rebecca Kelly-Golfman. The impact of Theatre of the Oppressed NYC Legislative Theatre on New York City policy and Civic Engagement. Dostopno na: https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/tonyc/pages/53/attachments/original/1518111556/LegislativeTheatre_Report_02.01_Screen.pdf?1518111556
- Geraldine Pratt and Caleb Johnston. (2007). Turning theatre into law, and other spaces of politics. Dostopno na: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1474474007072821>
- Carrie Gallant. (2004). Recommendations to Vancouver City Council. Dostopno na: www.headlinetheatre.com/past_work/pd/PDlegislative-report.pdf
- Jack Shaka, Mary Gorett Ajwang. (2010). Silent No More: Youth Legislative Theatre in Kenya. Dostopno na: <http://www.cominit.com/edutain-africa/content/silent-no-more-youth-legislative-theatre-kenya>
- https://books.google.si/books/about/Silent_No_More.html?id=A2fBNAEACAAJ&redir_esc=y
- Eduardo Salvador. (2014). Legislative Theatre: Art for Community. Conflict Resolution. From Desires to Laws. Dostopno na: www.academia.edu/10374052/Legislative_Theatre_Art_for_Community_Conflict_Resolution_From_Desires_to_Laws.
- Augusto Boal. (1998). The Art of Legislation. Dostopno na: www.artangel.org.uk/project/the-art-of-legislation/

EPILOG

MLADI SO SE PRIPRAVLJENI UDEJSTVOVATI

Mladim volitve ne pomenijo več političnega udejstvovanja

Populistične puhlice o tem, da je prejšnja generacija vzgojila pasivno in egocentrično mlado generacijo, ki raje hodi na počitnice kot na volitve, imajo v marsičem prav. Malo je takšnih političnih vprašanj, za katera bi se mladi odločali pomagati pri oblikovanju odgovorov. A izven konteksta so dejstva pač samo to, kar so – dejstva. Vprašanja glede tega, kako in zakaj je do teh dejstev prišlo, pa nam ponujajo možne poti v nove in drugačne prihodnosti. In to je namen pričujočega besedila. S pomočjo izkušenj iz štirih držav EU, ki so raziskovale eno izmed takšnih možnih metod in pristopov, vsem nam ponuditi potencialne poti, ki bi mlajši generaciji omogočile, da se politično angažira.¹⁶ Pravzaprav se to morda že dogaja.

Slovenija, Italija, Poljska in Škotska imajo precej različno zgodovino. V vseh pa se odpirajo podobna vprašanja glede političnega ali državljanskega udejstvovanja med mlajšimi in

starejšimi, kar ponuja skupno izhodišče. Tudi mlade (tako kot prej omenjeno generacijo, vendar še bolj) pestijo družbeni, ekonomski, okoljski in politični sistemi, ki si jih v splošnem oziru delijo vse štiri države. To pa nam omogoča, da podobna dejstva navežemo na podobne razloge zanje širom vse Evrope.

V vseh omenjenih državah se lažna delitev med levico in desnico bodisi povečuje ali pa postaja vse bolj nejasna, politične stranke pa to podpirajo. Zato vse več ljudi meni, da ni mogoče ničesar spremeniti in zato sploh ne hodijo več na volitve. Tiste_i, ki še volijo, postajajo manjšina. Mlada generacija se sooča z negotovim, prekarnim življenjskim slogom. Od njih se zahteva fleksibilnost na vseh področjih, kar se vedno bolj prenaša tudi na druge skupine. Vse države zaznamuje tudi pomanjkanje raziskav o političnem udejstvovanju mladih, kar je samo še en dokaz, kako malo velja njihov glas v družbi.

Mladi se počutijo izključene in ne zaupajo volilnemu sistemu

»V Italiji imajo mladi in odrasli podobne poglede na politiko in

¹⁶ Prostor političnega udejstvovanja moramo razumeti v smislu procesov preseganja strukturnih hierarhij in boja za spremembe v obstoječih odnosih moči, ne zgolj v okviru institucionalnega prostora oblasti.

institucije.«

»Nihče od njih ne verjame več v predstavniško demokracijo, politike in institucije, kakršna je parlament. Poleg tega večina mladih, pa tudi starejše generacije, menijo, da je demokracijo mogoče doseči tudi brez strank ali pa celo, da so stranke ovira za demokracijo. Bliže jim je neke vrste neposredna demokracija,« je leta 2013 zapisal pomembni italijanski sociolog Ilvo Diamanti. Kljub temu pa, pravi, so mladi predani družbenemu delu in sodelujejo prek angažiranja pri lokalnih problemih in s prisotnostjo na demonstracijah, pogosto odpirajo diskusije na spletu, tako da več kot 40 odstotkov italijanske mladine izjavlja, da so v preteklem letu sodelovale_i pri političnih, družbenih in okoljskih pobudah. V ostali populaciji je ta delež samo 25 odstoten.

A kako je prišlo do tega, da dandanes vlada takšno nezaupanje do volitev in volilne pravice, za katere se je bilo v svetovni zgodovini treba tako trdo boriti? Italijanski primer bo nemara marsikomu zvenel znano. Ventura Valsecchi generacijo 60-ih in 70-ih let imenuje politična generacija, ki je čutila močno potrebo po udejstvovanju, zato je bil to čas, ko so aktivizem povezoval_e s spontano in splošno razširjeno družbeno kritično držo. Mladi so takrat spodbujali spremembe, sprožali konflikte, izražali vrednote nasprotne »sistemu«. A kaj se je zgodilo? Generacija 80-ih je stopila

»nazaj v svet zasebnosti«, življenjska pričakovanja so postajala vedno bolj individualistična, udejstvovanje je upadlo, hkrati pa je bilo vedno več državljskega udejstvovanja na račun političnega. Pojavile so se nove pobude za različna združenja in prostovoljstvo, vendar se je glavni poudarek z družbene transformacije prenesel na samouresničitev.

Generacijo 90-ih Valsecchi že imenuje »nevidna generacija«. Zakaj? Zaradi razkritja velike korupcijske afere, ki je zadevala številne stranke in podjetja po vsem svetu, je na politični ravni prišlo do institucionalne krize. V Italiji se to obdobje imenuje »Tangentopoli« (tengente pomeni korupcijo, se pravi mesto korupcije). Politične stranke so vse bolj in bolj kazale znake šibkosti ideoloških stališč, Berlinski zid je padel in zdelo se je, da bo po vsem svetu zavladal neoliberalizem kot globalni ekonomski in politični model. Posledice tega so se pokazale v prekarizaciji dela, razočaranju, nezaupanju v lastne sposobnosti, zavračanju angažiranja, in vse to je prisotno še dandanes, morda celo bolj izrazito.

Z letom 2000 je novo tisočletje prineslo še več tveganj, prekarnosti in prožnosti trga dela na eni strani ter delegitimizacijo institucij in individualizacijo življenjskih projektov na drugi. Mladina se je na te spremembe odzvala s

pasivnostjo, zavračala je strankarski sistem in iskala nove oblike demokracije, saj je takrat verjela, da bo internet odprl nove možnosti. S tem je politično udejstvovanje mladih od latentnega postajalo vse bolj nekonvencionalno in instrumentalizirano. Zanimivo pa je, da se je ravno v tem času vse več mladih začelo priključevati različnim združenjem, kamor so prinesli svežo energijo. Ta združenja so lahko bila socialna, politična, sindikalna, civilna, pa tudi kulturna, športna ali verska. Med leti 2001 in 2006 se je tako na primer delež mladih, včlanjenih v združenja, v Italiji povečal z 12 na 45 odstotkov.

Po drugi strani pa je po podatkih Nacionalnega statističnega instituta delež mladih, včlanjenih v politične stranke, v Italiji upadel s 15 odstotkov leta 1976 na približno 1 odstotek leta 2006. Do leta 2018 se ta podatek verjetno ni kaj dosti spremenil, saj je leta 2016 samo 25,1 odstotka državljanek_ov izrazilo zaupanje do italijanskega parlamenta, do političnih strank pa celo samo 12,8 odstotkov. To potrjuje tudi raziskava mladim najljubšega televizijskega programa MTV iz leta 2013, ki je pokazala, da bi 72 odstotkov vprašanih šlo na volitve, pa čeprav jih med njimi kar 85 odstotkov ne verjame v možnost spremembe. Hkrati pa je kar 72 odstotkov mladih politično »abstinenco« navajalo kot izraz protesta proti politični kasti. Političarke_ke so dojemale_i kot nesposobne

(74 odstotkov) in skorumpirane (67 odstotkov).

Na Poljskem kar četrtnine mladih politika sploh ne zanima. Pa vendar ...

Poljska, ki leži v predelu srednje in vzhodne Evrope, zgodovinsko gledano velja za prizorišče množičnih in učinkovitih mladinskih protestov v času komunizma. Po tranziciji je kazalo, da se mlajša generacija precej manj zanima za proteste. V zadnjih letih pa je bilo mogoče opaziti precej državljanskega udejstvovanja tudi na Poljskem, na primer proteste proti dogovoru ACTA januarja 2012 ali pa črni protesti oktobra 2016.

Delež mlade populacije (kamor se prištevajo mladi od 15 do 29 let) na Poljskem je relativno visok – mladi predstavljajo kar okrog 22 odstotkov prebivalstva (Krzaklewska 2013). Kot je pokazala Nacionalna raziskava o enakosti spolov in kvaliteti življenja (Krzaklewska et al 2016) Poljakinjam_om na splošno manjka sredstvo, prek katerega bi lahko vplivale_i na lokalne in državne skupnosti. Večina, skoraj 80 odstotkov vprašanih, je izjavila, da ni nikdar imela nobenega vpliva ne na skupnost, v kateri živijo, niti na prihodnost države. Poleg tega večina žensk čuti, da nima vpliva na odločitve, ki se sprejemajo na državni ravni (80 odstotkov žensk nasproti 74 odstotkov moških). Prav tako pa imajo ženske tudi na ravni

skupnosti pogosteje občutek, da nimajo vpliva (72 odstotkov nasproti 66 odstotkov moških).

A v primerjavi z večino prebivalk_cev se mladi še manj zanimajo za politiko. Kar se tiče zanimanja za politiko, so prisotne tudi razlike med spoli: ta tema namreč manj zanima dekleta. V zadnjih dveh desetletjih je med mladimi mogoče zaznati še en zaskrbljujoč trend. Velika večina vprašanih trdi, da je državna politika zavila v napačno smer (53 odstotkov leta 2016) (Badora, Herrmann 2016). Ta trend je mogoče opaziti tudi pri vprašanih glede tega, katero stranko bi volile_i. Večina mladih (49 odstotkov leta 2016) trdi, da ni nobene politične stranke, ki bi jim bila blizu (Badora, Herrmann 2016).

Na Poljskem so volitve še vedno najpogostejši način političnega angažmaja. Manj kot 10 odstotkov vprašanih se udeležuje različnih državljskih pobud, na primer prostovoljskega dela, novačenja članic_ov ali podpisovanja peticij, sodelovanja pri posvetih meščank_ov ali udeleževanja v lokalni skupnosti. Tudi položaj delavskih sindikatov je dokaj negotov. Edina izjema je sodelovanje staršev v vrtcih in šolah. Čeprav je na Poljskem udeležba mladih pri prostovoljnih dejavnostih dokaj nizka v primerjavi z drugimi evropskimi državami, je v zadnjih letih (med 2013

in 2015) zaznati porast zanimanja za politiko med mladimi. Četrtnine mladih pa politika pač ne zanima neposredno.

Na Škotskem grede nekateri trendi glede političnega udejstvovanja v nasprotno smer

Zanimanje in udejstvovanje ljudi na Škotskem sta narasli po ustanovitvi škotskega parlamenta leta 1999. Tega leta se je 24 odstotkov Škotinj_ov izreklo, da jih politika zanima, danes pa je takih že 40 odstotkov. Tudi 30 odstotkov mladih danes trdi, da jih politika zanima, res pa je, da jih 41 odstotkov pravi, da jih politika le malo ali pa sploh ne zanima. Čeprav ima nekaj zaslug za ta porast zanimanju tudi škotski parlament, sta na politizacijo mladine vplivala predvsem dva pomembna dogodka, ki sta se zgodila po letu 1999. Prva je bila vojna v Iraku, drugi pa referendum o neodvisnosti Škotske.

Vojna v Iraku je leta 2003 sprožila velike proteste po vsej Veliki Britaniji, ki se jim je pridružilo tudi veliko mladih. Nekateri_i so na proteste odhajali_i kar sredi pouka in postale_i izpostavljene_i predstavnice_ki vedno številčnejšega protivojnega gibanja. Veliko mladih, ki so se spolitizirali v tem času, se je kasneje pridružilo političnim strankam, med drugim tudi Škotski nacionalistični stranki in pa Zelenim, mnogi med njimi pa so se oddaljili od Laburistične stranke.

Vojna v Iraku je bila eden glavnih dejavnikov, da so škotske_i volivke_ci pokazale_i hrbet laburistkam_om in se obrnile_i k ŠNS.

To je tudi povzročilo, da je na referendumu o neodvisnosti Škotske glasovalo kar 85 odstotkov volilnega telesa, med njimi tudi 75 odstotkov šestnajst in sedemnajstletnic_kov, ki so lahko volile_i posebej za referendum (običajno mladi pridobijo volilno pravico po dopolnjenem 18. letu). 73 odstotkov mladih je dejalo, da je zaradi referenduma njihovo zanimanje za politiko precej naraslo. In v referendumski kampanji je sodelovalo kar desetkrat več mladih kot na rednih volitvah. Po referendumu se je število mladih, ki so se pridružili političnim strankam, povečalo kar za štirikrat, saj jih je veliko prišlo iz skupin, v katerih so sodelovali med kampanjo. Ker je po vojni v Iraku referendumska podpora ŠNS med mladimi upadla, se jih je na parlamentarnih volitvah leta 2017 veliko preselilo k prenovljeni Laburistični stranki pod vodstvom Jeremyja Corbyna.

Izstop VB iz EU je še eno pomembno področje, ki je močno vplivalo na mlade. Kakih 75 odstotkov mladih se je izreklo, da hočejo ostati del EU. Zanimivo bo videti, če bo Brexit postal novo kampanjsko bojišče za mlade ali pa se bodo zaradi njega spet množično odvrčali od udejstvovanja v politiki. Trenutno je za mlade skoraj nepredstavljivo, da bi si lahko v

Veliki Britaniji privoščili lastne hiše, zato prihaja do vse večjih medgeneracijskih napetosti, kar se kaže v razlikah med starimi in mladimi, še posebej pri volitvah.

Slovenija, dežela Evropske unije, kjer se je teže osamosvojiti, kot biti mlad

V Sloveniji je položaj mladih izjemno negotov. Soočajo se s problemom demontaže demokracije in solidarnosti, boriti se morajo za maloštevilne službe, za katere je pogosto preveč kandidatk_ov (Slovenija je na prvem mestu v Uniji, kar se tiče mladih, ki kot prvo službo dobijo neredno zaposlitev), za slabo plačilo in jim ne zagotavljajo delavskih pravic (zgolj 15 odstotkov mladih v Sloveniji dobi pogodbo za nedoločen čas). Neoliberalne reforme so preplavile tudi šolski sistem, socialno državo, delavske pravice itd. Namesto da bi se položaj mladih v skupnosti izboljševal, se iz dneva v dan slabša.

Ker so mladi, ki po zaključku šolanja težko najdejo zaposlitev, deležni tudi vedno manj državne pomoči, jih veliko več ne vidi upanja za prihodnost. Ker je tudi socialna stanovanja težko dobiti, je vse več mladih odvisnih od staršev. V Evropski uniji mladi najdlje živijo pri starših ravno v Sloveniji, ob tem pa je po podatkih iz leta 2015 v vsej državi kar 150.000 praznih stanovanj. Mladi se pogosto spopadajo tudi s težavami z drugih področij: težko si izposlujejo kredite, zato se jim je še

toliko težje osamosvojiti in si ustvariti družino.

Po razpadu Jugoslavije in po gospodarski krizi leta 2008 je kapitalizem radikalno posegel na položaj trga dela. Dandanes večina delavk_cev ni več deležna finančne in socialne varnosti, kot so jo poznale_i v časih socializma. Posledično narašča število revnih zaposlenih, ki ne morejo več preživeti s tem, kar zaslužijo. Zaradi težavnih razmer številni mladi odhajajo na delo v Avstrijo, Nemčijo, Veliko Britanijo ali celo na druge celine, če ne tja, pa vsaj v prestolnico, saj v manjših mestih v Sloveniji nimajo prihodnosti. Po celi vrsti slabih ukrepov se socialni položaj ljudi v državi, ki ne zagovarja več svojih delavk_cev, temveč se je jasno postavila na stran korporacij in kapitala, hitro slabša.

Raziskava iz leta 2013 je pokazala, da se kar polovica slovenske mladine ne čuti zastopana s strani (mladih) političark_kov in celo misli, da politične_i odločevalke_ci ne naslavlajo njihovih težav. Samo 15 odstotkov jih verjame, da njihov glas vpliva na državne institucije. Raziskava je pokazala tudi, da se samo 32,2 odstotka slovenske mladine udeležuje parlamentarnih volitev, pri čemer pa je na zadnjih volitvah prišlo do zanimivega preobrata, saj so po letih abstinence mladi podrli nekaj rekordov.

Najnovejše raziskave nedavnih volitev kažejo, da je bila

volilna udeležba sicer najnižja med mladimi, so pa volivke_ci v starostni skupini 18–24 let bistveno vplivale_i na rezultate, saj se jih je volitev udeležilo kar 46 odstotkov. Mladi med 18. in 19. letom so celo podrli rekord pri volilni udeležbi, saj je od tistih, ki so lahko volili prvič, na volišča prišlo kar 64,3 odstotke. Najnižjo udeležbo smo zabeležile_i v starostni skupni 30–34 let, kjer je volilo le 34,1 odstotek upravičenk_cev, nato pa s starostjo delež vse bolj narašča. Med volivkami_ci, starimi od 75 do 79 let, jih je volilo kar 90,9 odstotkov.

Mlajša slovenska generacija je na politično pot stopila z letom 2011, ko je prišlo do prvih spontanih ljudskih gibanj po razpadu Jugoslavije. Politično udejstvovanje mladih je nedvomno spodbudilo globalno gibanje Occupy, kar je privedlo tudi do okupacije Filozofske fakultete v Ljubljani, ko so študentke_je zahtevale_i več demokracije na univerzi. Okupacija fakultete je privedla tudi do ustanovitve progresivnega študentskega gibanja Iskra, ki se osredotoča na odpravljanje sistemskih težav, s katerimi se mladi srečujejo v kapitalizmu.

Še en pomemben dogodek je pomenila vstaja v Mariboru konec leta 2012, ko je na tisoče ljudi protestiralo proti korupciji župana Franca Kanglerja. Da ne bi ponavljale_i

napak oblastnic_kov, ki so svoje mandate izrabljale_i za brezvestno plenjenje, so mlade_i aktivistke_i posredovale_i pri ustanavljanju samoorganiziranih mestnih četrti in krajevnih skupnosti. Mladi se očitno raje učijo aktivnega skupnostnega udejstvovanja (neposredne demokracije, odločanje s konsenzom, neposredne akcije), kot da bi spreminjali obstoječi sistem političnega udejstvovanja in odločanja.

Ustvariti moramo avtonomne, varne prostore za mlade, jim ponuditi nekonvencionalna participatorna orodja in metode ter jim prisluhniti. Mladi so pripravljeni na sodelovanje.

Mladostnice_ki kot skupina so že same_i po sebi manjšina, ki v vseh štirih državah trpi ekonomsko zatiranje, če ne drugega, zato ne smemo spregledati, da se pogosto temu pridruži še sistemsko zatiranje na podlagi invalidnosti, spolne usmerjenosti, migrantskega ali begunskega statusa, etničnosti, vernosti nasproti ateizmu itd. Skupine mladih pogosto nimajo enakih možnosti in zato tudi ne sodelujejo v enaki meri v družbi. V vseh štirih državah raziskave kažejo, da je zaupanje v politiko in vlado, tudi v parlament Evropske unije, pri vseh starostnih skupinah zelo nizko in da ljudje ne verjamejo, da lahko volitve kar koli spremenijo, to pa ima za posledico nizko volilno udeležbo. Zato pa se porajajo in

odkrivajo novi načini in sredstva političnega udejstvovanja, ki ljudem dajejo občutek, da njihov glas in delo šteje in da s tem pomagajo sooblikovati javno mnenje.

Simona Gozzo je odkrila, da je pomemben razlog za nezadovoljstvo mladih nad politiko tudi to, da s tako zamudo vstopajo na trg dela in postanejo samostojni. Po njenem mnenju se politično udejstvovanje lahko začne, ko oseba postane polnopraven_vna državljan_ka, ki se preživlja sam_a in samostojno upravlja svoje življenje. Zato v udejstvovanju vidi tudi način, kako vplivati na družbo, v takih okoliščinah pa se ljudje bolj zanimajo tudi za pomen pravic. V tem smislu so odločne strategije za zaposlovanje mladih še kako dobrodošle.

Veliko avtoric_jev govori o generaciji, ki se umika nazaj v zasebnost (Ricolfi, 2002) ali o »nevidni« generaciji. Po drugi strani pa nekatere_i raziskovalke_ci izpostavljajo nove načine udejstvovanja, na primer kritično potrošništvo, pravično trgovino, udeležbo na referendumih in podpisovanje peticij, spletne diskusije, prostovoljstvo in udeleževanje javnih manifestacij. Kot pravi Gozzo, se politično udejstvovanje v današnjem času širi preko povečevanja članstva v različnih združenjih. Tudi Cambi omenja nov model politike, ki je bolj družbenega in egalitarnega kot institucionalnega značaja. Gozzo trdi, da so namesto tradicionalnih v porastu ne-

konvencionalne in neposredne oblike udejstvovanja. Bertozzi pa poudarja, da prostovoljstvo ali pripadanje združenjem mlade vodi k političnemu angažmaju kot zanimanju za skupne zadeve iz dveh razlogov: ker ustvarja občutek skupnosti in ker mladi tako razvijajo veščine, ki jim pridejo prav tudi na političnem prizorišču.

Ventura in Valsecchi se strinjata, da bi se morale politika in politične stranke odpreti mladim, pa tudi odrasli bi morali spremeniti svoj pogled na mladostnice_ke in opustiti prepričanja, da so mladi apatični in neangažirani ter da ne razumejo, kakšen privilegij je, da lahko sodelujejo pri politiki. Sodelujejo pač na drugačne načine, bolj v skladu s sodobnim svetom, bolj razdrobljeno. Negotove, prekarne razmere jim branijo, da bi se udeleževale_i dolgotrajnih projektov ali gibanj.

Poleg tega, da mladim prisluhnemo in ustvarjamo varne

prostore za razpravo o njihovi prihodnosti, organizacija Oxfam pozornost namenja tudi izobraževanju in predlaga, da bi v šole uvedle_i globalno državljsko vzgojo kot pomemben dejavnik. Temu pritrjuje tudi poročilo Mladinskega foruma EU, vendar se mora izobraževanje začeti z razumevanjem, kako pomembno je poznavanje delovanja oblastnih struktur in razrednega boja. Mladostnice_ki si želijo sodelovati, vendar hočejo to početi na nove, drugačne načine. Očitno v tem prepoznavajo svojo obliko svobode do upora. Pojavlja se vedno več orodij in metod nekonvencionalnega udejstvovanja, mednje sodi tudi ta, ki jo obravnava pričujoči zbornik. Kot kaže, se vsega tega zaveda tudi Evropska unija, in nemara bo v prihodnje to dokazala tudi s povečevanjem sredstev za študentski socialni sklad Erasmus. Tako, zavijajmo rokave in se pripravimo na trdo delo, saj so mladi pripravljeni na sodelovanje.

SODELOVANJE

LITERATURA

ITALIJA

- Centro studi Minori e Media. MINORI, MASS MEDIA E CULTURA POLITICA. Indagine conoscitiva sulle informazioni che i minori hanno della politica attraverso i media, 2008: <http://docplayer.it/13182724-Minori-mass-media-e-cultura-politica-indagine-conoscitiva-sulle-informazioni-che-i-minori-hanno-della-politica-attraverso-i-media.html>
- Demos. GLI ITALIANI E LO STATO – RAPPORTO 2013. Dostopno na: <http://www.demos.it/a00935.php>
- Demos. I GIOVANI E LA POLITICA – Rapporto 2012. Dostopno na: <http://www.demos.it/a00848.php>
- European Youth Forum. POLICY PAPER ON CITIZENSHIP EDUCATION, Adopted At The Council Of Members/Extraordinary General Assembly, Thessaloniki, Greece, 21–24 November 2013. Dostopno na: www.youthforum.org/policy-paper-citizenship-education
- Flash Eurobarometer 375. European Youth: Participation In Democratic Life, report 2013. European Commission.
- Franco Cambi. Studi sulla formazione. 2-2008, Firenze University Press.
- Ilaria Ventura, Valeria Valsecchi. I giovani e la partecipazione politica, 2007.
Dostopno na: <http://ondemand.mtv.it/serie-tv/io-voto/s01/io-voto-scuola-i-giovani-e-la-politica>
- Ilvo Diamanti. Giovani e politica, una generazione altrove. La Repubblica, 17 Aprile 2013.
- Istat 2009–2016. Dostopno na: www.istat.it/it/files/2017/12/cap06.pdf in www.istat.it/it/archivio
- M. Quaranta. An Apathetic Generation? Cohorts' Patterns of Political Participation in Italy. Social Indicators Research 125(3): 793–812, 2016.
- Politica – Martina Di Marco. Giovani e (dis)impegno politico: esiste una cura? 29. 11. 2016.
Dostopno na: www.eunews.it/2016/11/29/giovani-e-disimpegno-politico-esiste-una-cura/73176
- MedNet. Second COUNTRY REPORT: Italy – Youth Participation in Politics. Update Thematic Dossier #2.
- MTV Chiara Tadini. Giovani e politica: un rapporto complesso.

Dostopno na: www.discorsivo.it/magazine/2013/02/14/giovani-e-politica-un-rapporto-complesso/

- Bertozzi, Rita. Youth policies and youth participation: from beneficiaries to actors. ITALIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY OF EDUCATION, 7 (1) 2015.
- Simona Gozzo. Le giovani generazioni e il declino della partecipazione. Società mutamento politica, issn 2038-3150, vol. 1, n. 2, pp. 165–181, 2010. www.fupress.com/smp – Firenze University Press.
- Simona Gozzo. Relational dynamics and youth participation in Italy. SOCIETÀ MUTAMENTO POLITICA, ISSN 2038-3150, vol. 5, n. 10, pp. 217–240, 2014. www.fupress.com/smp – Firenze University Press.

ŠKOTSKA

- BBC. School children march against war. Dostopno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/education/2867923.stm>
- Boyd, Cat. It's our duty to pass on to young people what the Iraq War meant.
Dostopno na:
www.thenational.scot/news/15814942.It_s_our_duty_to_pass_on_to_young_people_what_the_Iraq_War_meant/
- Cresci, Elena. Meet the 75%: the young people who voted to remain in the EU.
Dostopno na: www.theguardian.com/politics/2016/jun/24/meet-the-75-young-people-who-voted-to-remain-in-eu
- King, Alex. Don't Attack Iraq: The protests that politicised a generation. Chilcot Report #2: Where are they now?
Dostopno na: www.huckmagazine.com/perspectives/activism-2/dont-attack-iraq-protests-politicised-generation/

POLJSKA

- Badora B, Herrmann M., 2016. Młodzież o polityce, demokracji i gospodarce. [in:] Młodzież. CBOS: Warszawa.
- Krzaklewska E., Slany K., Ciaputa E., Kowalska B., Ratecka A., Tobiasz-Adamczyk B., Warat M., Woźniak B., 2016. Gender Equality and Quality of Life in Poland. A Survey Research Report. Krakow: Jagiellonian University.

- Krzaklewska E. 2013. Visegrad Youth. Comparative review of the situation of young people in the V4 countries. Council of Europe: Warszawa.

SLOVENIJA

- Breznik, Urška. Maribor in desnica. Skrajna. Dostopno na: www.vecer.com/maribor-in-desnica-skrajna-6399181
- Cerar, Gregor. 25.000 samostojnih podjetnikov živi na pragu revščine.
Dostopno na: www.rtv slo.si/gospodarstvo/25-000-samostojnih-podjetnikov-zivi-na-pragu-revschine/375772
- Infopeka. Rosa še vedno bosa (ker je prekarka). Dostopna na: www.infopeka.org/web/?p=62834
- Malovrh, Polona. V vrtincu revščine 700.000 Slovencev.
Dostopno na: www.delo.si/novice/slovenija/v-vrtincu-revschine-skoraj-700-000-slovencev.html
- Mladina 2013; Življenje v času deziluzij, tveganja in prekarnosti.
Dostopno na: www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Knjiznica_PDF/MLADINA_2013_Strnjeno_porocilo.pdf
- Radio Študent. Brez ŠOUM-a nam živeti ni!
Dostopno na: www.radiostudent.si/univerza/souvizor/brez-soum-a-nam-ziveti-ni
- Sindikat Mladi plus. Zine V isti juhi 2.
www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/JRAD_2016-2018/Gradivo_AD/Mladi_plus/zin-CB.pdf
- Vičar, Branislava. »Si kdaj videl svobodnega konja?« Filozofski kontekst animalistične etike v poeziji Jureta Detele in Miklavža Komelja. *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*.
Dostopno na: <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/vicar.pdf>

APLAVZ

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Giolli
Società Cooperativa Sociale
Centro permanente di ricerca
e sperimentazione sui metodi
di Paulo Freire e di Augusto Boal

práciovníci
inšpirácijski
společných

KOLOFON

ONKRAJ UPRIZARJANJA: IZKUŠNJE Z ZAKONODAJNIM GLEDALIŠČEM

Avtorji_ce prispevkov: Metka Bahlen Okoli, Paulina Chodnicka, Gavin Crichton, Tjaša Kosar, Agnieszka Krol, Roberto Mazzini, Barbara Polajnar, Tomaž Podbevšek, Emily Steedman.

Koordinacija: Pekarna Magdalenske mreže Maribor.

Prevod iz angleščine: Jaka Andrej Vojevec, Roberto Mazzini, Anna Bednarczyk, Agnieszka Król

Lektura: Gavin Crichton, Emily Steedman, Karen Toscani, Tomaž Podbevšek, Roberto Mazzini, Paulina Chodnicka

Fotografije: Erik Školiber, Alessandra Vignoli, Saša Miljević, Marcin Kościelny, Paweł Rosiak, Roberto Mazzini, Cristina Ceruti

Ilustracije: Lucija Smodiš, Brina Fekonja

Prelom: Alessandra Vignoli

Objavljeno: September 2018

Zbornik je izšel v okviru mednarodnega projekta LegiLAB 4 Progress, v katerem sodelujejo partnerske organizacije: Giolli, Active Inquiry, Pracownia Inspiracji Społecznych in Pekarna Magdalenske mreže Maribor.

Projekt sofinancira Evropska unija v okviru programa Erasmus+ preko slovenske Nacionalne agencije MOVIT.